

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
וארא
טבת ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דברי מדרשים ומפרשים לגבי הפסוק ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיוך וגו', זה דם פסח ודם מילה.

השלמה לגבי הלל נוסף שרצוי לאמרו בברית מילה, והללויה דם פסח ודם מילה ציוני וכו', חשיבות שמירת מסורת אבות, ומי חיבר הלל זה.

הערה לגבי המנחמים אשר משוחחים עם האבלים בעת הניחום במקום להיות בכבוד ראש ולעסוק בענייני האבילות בלבד, השלמה בעניין עטיפת הראש לאבלים, ודוגמאות לחוסר הנהגה בבתי אבלים, כגון שהאבל מדבר ומזמין דרשנים לדבר וכו' במקום לשתוק כפי הדין. מכתב למרן שליט"א מגר צדק בעניין ייחודיות מנגינות התימנים בתפילות, שאין כמותם אצל אומות העולם.

השלמה בדבר מסקנת מרן שליט"א כי יש לברך על פרי שיש בו ריח, 'שנתן ריח טוב בפירות', ולא הנותן וכו', ולפי זה הבנה בספק החזו"א לגבי מי שאין לו בשמים במוצש"ק אלא רק פרי עם ריח, גם בבארות אליהו על פסקי מהרי"ץ כתב כי למסקנא יש לברך 'שנתן' ולא 'הנותן', וכמה הערות ממרן שליט"א, כגון לגבי ביאור הגרי"ח לגבי אלה הנמנעים מלברך על ריח הפירות בגלל המחלוקת בנוסח הברכה.

דברי חיזוק והתעוררות בעניין איסור גילוי שיער האשה, תשובה לשאלה מדוע מרן שליט"א לא הביא בשע"ה את עניין איסור פאה נכרית, סיפור המובא על הר"ר עואד אשתר זצ"ל סבו של הגר"ש בעדני אשר השיא אשה נוספת לאדם על אשתו, חוקי עשוי מול חוקי התורה, ובעניין נשיאת שתי נשים.

סיפור שהובא על המשגיח דישיבת קול תורה הרה"ג גדליה אייזמן זצ"ל, בדבר השינוי החיצוני שחל בו כאשר עזב את עירו ורשא החסידית והגיע לישיבה הליטאית, ומעלת גידול פיאות הזקן. שו"ת הציבור: לגבי מצלמות בבתי כנסיות הפועלות גם בשבתות.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 676

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתרומים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב ישראל מאיר ב"ר מיכאל חדר הי"ו, לרפואת ולהצלחת נ"ב היוולדת מלכה בת רבי נבון שתח"י, והרך הנימול יהודה שיחי, שנכנס השבוע בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. ולהצלחת כל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, מכל צרה ונזק יצילם, וישלח ליולדת ולרך הנימול רפוא"ש ובריאות איתנה, וימלא כל משאלות לבם ולבנו ולבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

דברי מדרשים ומפרשים לגבי הפסוק ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך וגו', זה דם פסח ודם מילה. דיברנו בשיעור הקודם, לגבי הפסוק, וְאֶעְבֹּר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ. וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי, וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי וַיְחַזְקָא ל"ז, ו'.

בספר מנורת המאור [ריש פרק קמ"א] כתב כך, לפי שראה הקדוש ברוך הוא, שהיו ישראל ריקים ממצוות להיות ראויים לגאולה ולהיות ניצולין מהצרות המתרגשות בעולם, התחיל לחנכם במצות. ולכן הקדים לקיחת הפסח מבעשור לחדש, ארבעה ימים קדם הפסח, מה שלא צוה בפסח דורות, כדי שיקדימו בדם פסח ודם מילה קדם מכת בכורות של מצרים, להגין עליהם מכל מסטין.

היה רבי מְתִיָא בן חֲרָשׁ אומר – המקור של זה הוא במכילתא – הרי הוא אומר "וְאֶעְבֹּר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהִנֵּה עֵתָךְ עֵת דְּדִים" וַיְחַזְקָא ל"ז, ח"ו, הגיעה שבעה שושבעתי לאברהם, שאגאל את בניו. ולא היה בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר: "וְאֶתְּ עֶרְם וְעָרְיָה" [שם שם, ז'], ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה, שמלו באותו הלילה, שנאמר: "מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ" [שם שם, ו'], בשני דמים.

כפל המלים בפסוק, 'בדמך חיי' 'בדמך חיי', מראה כי אלו שני דמים. אמנם דמים של קרבן פסח – זה כבר בלשון רבים, אבל הכוונה לכל הפסחים של כל עם ישראל. וכן הבריתות מילה אשר עשו. הדמים האלה, והדמים האלה, הפסח שלרבים והמילה שלרבים, בזכותם אתם תתקיימו.

שאלה מהקהל: אם כן למה כתב במנורת המאור מתבוססת בדמייך, בשני דמים? תשובת מרן שליט"א: אכן כנראה הוא לא מפרש כדברינו, ולדידיה הפל הוא רק לחיזוק. ועיין פירוש הר"י קרא שם, ושאר מפרשים. אבל מה שאמרנו, זה הפירוש היותר מתקבל על הדעת, וכך מוכח לפי התרגום שם.

*

במדרש ויושע [פרק ו', על הפסוק ימנך י"י נאדרי בכח] מובא כך, כששמעו ישראל דבריו של הקב"ה, עמדו על רגליהם בשמחה ובשירים, ומלו כל הערלים שהיו בהם במהירות, והקב"ה מיהר ורפאם. כשהיה חצי הלילה, עבר הקב"ה בתוך מצרים, וראה ישראל מלוכלכים בדם מילה, ובתיהם מלוכלכים בדם פסח [ועי' לקמן ד"ה ואמנם]. בידך אותם ואמר להם, בני, תהיו בחיים לשנה הבאה. שנאמר וְאֶעְבֹּר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וגו' וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי וַיְחַזְקָא ל"ז, ו'.

*

ובמדרש שמות רבה [פרשה י"ט אות ה'] מובא כך, כיון שראו ישראל שפסל לערלים לאכול בפסח, עמדו כל ישראל לשעה קלה, ומלו כל עבדיהם ובניהם, וכל מי שיצא עמהם וכו'. והרבה מהן, לא היו מקבלים עליהם למול. רבים חששו ופחדו, לעשות ברית מילה.

אמר הקדוש ברוך הוא, שיעשו הפסח. כאשר הקב"ה ראה, כי חלקם לא רצו לעשות ברית מילה. הרבה מהם. לכן היה צריך להביאם לידי כך בעקיפין.

וכיון שעשה משה את הפסח, גזר הקדוש ברוך הוא לארבע רוחות העולם, ונושבות בגן עדן מן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח, שנאמר [שיר השירים ד', ט"ז] עֹרֵי צִפּוֹן וּבֹאֵי תִימָן. והיה ריחו הולך, מהלך ארבעים יום.

קרבן פסח הוא צלי, ומן הצלי נודף ריח חזק. חושבני, כי לכן נקרא שמו צלי. פירוש המלה, לא נתפרש. יכול להיות שהכוונה היא, שכל אחד אומר, 'אצלי', 'אצלי'. כל אחד אשר מריח את הריח, הוא מבקש שיגישו ויתנו לו. צלי מלשון אצלי. כי ריחו נודף.

חותמו של ידידי אברהם אין לו רשות לטעום
מן הצלי הזה. וכך מלו עצמם בשעה אחת כל
ישראל וכו'.

הסיבה שהם לא מלו, מפני שהם התיראו, חששו ופחדו, כי עוד מעט הולכים בדרך, וזאת סכנה.

ונעֲשֶׂה כִּמוֹ נֹהַר שֶׁל דָּם, מֵאוֹתָם הָאֲנָשִׁים
שֶׁנִּימְלֹלוּ בַּעֲרֵב הַפֶּסַח, וְכֵךְ נִתְעַרְבוּ דָם שֶׁל
בְּרִית מִלֵּה עִם דָּם הַפֶּסַח, וּבִזְכוּת זֶה הֵם נִגְאָלוּ.
וְזֶה שֶׁאֹמֵר הַכְּתוּב (יִחְזָקָא ל"ו, ו') וְאָעִבֵּר עָלֶיךָ
וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ, וְאָמַר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי.
כְּלוֹמֵר, שְׁנֵי הַדָּמִים, דָּם הַפֶּסַח וְדָם הַמִּילָה,
שֶׁרָאָה אֶצֶל יִשְׂרָאֵל וְגֵאֻלָּם.

מסתברא, שנהר לאו דוקא. לא ממש. כי הדבר נראה קצת גוזמא. 'נעשה נהר?' כמה דם יוצא, מברית מילה? אפילו שיהיו אלפים. זה יהיה נהר? אולי משחיטת קרבן פסח, יכול להיות שלוליות גדולות של דם. ובפרט שמלו במהירות עצומה. טוב, בודאי שזה לא נהר ממש, אלא שדם המילות הצטרף לדם של קרבן פסח.

ולכאורה יש להעיר מהא דפסחים [דף סה:] שהיו פוקקין את העזרה, שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם. אך יתכן ששלוליות נמוכות אפשר גם בלא זה.

שאלה מהקהל: זה נשמע פירוש נפלא. צ'לי, אצלי. אבל הלא שלא בסמיכות הניקוד בקמץ, צ'לי?

תשובת מרן שליט"א: על כגון דא אמר
אאמו"ר זצ"ל, אין עושים מהפירוש גירסא. כגון
לגבי אמתלא, אמת לא. אין קשר. העיקר
שמוכן ההסבר לפי האותיות. בעניין פירוש זה
של צלי, וכן בישול, אפייה וכו' הרחבתי בס"ד
בנפלאות מתורתך פרשת בא.

נתכנסו כל ישראל אצל משה. אמרו לו, בבקשה ממך, האכילנו מפסחך, מפני שהיו עייפים מן הריח. הריח גרם להם לעייפות. חולשא. התעלפות.

אמר להם משה, לא. אתם לא נימולים. אינכם יכולים לאכול.

היה אומר הקדוש ברוך הוא, אם אין אתם נימולין, אין אתם אוכלין. שנאמר [שמות י"ב, מ"ג] וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח וגו'. מיד נתנו עצמן, ומלו. ונתערב דם הפסח בדם המילה. והקדוש ברוך הוא עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנאמר ויחזקאל ט"ז, וַיֹּאמֶר עָלַיךָ וְאַרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדָמַיךָ וגו', חיי בדם פסח, חיי בדם מילה. הקב"ה לקח כל אחד, ומנשקו ומברך אותו. שמחה גדולה.

צריך להסביר את זה, לשמחה מה זו עושה, הרי זה היה בעל כרחם? בל"נ נבאר בשיעור נוסף.

*

בספר מעם לוועז [פרשת בא דף רי"ח] הביא – הוא מלקט מכמה הספרים, ואביא בפניכם רק את הדבר העיקרי – כך, בשעה שהרגישו המצריים בריח הצלי שהיה רב, באו לאכול עם בני ישראל, כי היו כמתעלפים ע"י הריח. אז אמר להם הקב"ה, חס ושלום לתת להם, כי כך צויתי יכל בן נכר לא יאכל בו' וכו'.

ובשראו ישראל שהקב"ה פוסל את הערלים,
החליטו כל בני ישראל ובשעה אחת מלו עצמם
ובניהם ועבדיהם וכן הערב רב. כי מאחר
שגאלם הקב"ה ועשה להם נפלאות כאלו, הרי
עכשיו בשעת המשתה כשהפסחים היו צלויים
וטובים, אמר להם הקב"ה שכל מי שאין עליו

ובפרט, שהדבר אינו מוכרח. כי הפסוק אומר, 'מתבוססת בדמיון'. מתבוססת היינו, שקוע בדם. אבל לא נהר. איפה כתוב זאת? אינני יודע, מאיפה הוא לקח את זה, שהיה כמו נהר? אבל זהו משהו, קצת בכדי להמחיש.

ואמנם מדברי חז"ל שהבאנו לעיל [ד"ה במדרש ויושע], משמע שמתבוססת הוא לשון לכלוך. ויש לעיין עוד.

ובפרט שמהרז"ו בפירושו על המדרש [שם] אומר, שהדם היה בתוך כלי. דהיינו, אספו את הדם של-קרבנות, וגם של הברית מילה, בתוך כלי. או ששמו באסקופה. או כפי שכתוב, וְנָתַנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף [שמות י"ב, ז']. כך הוא מביא, בשם פרקי דרבי אליעזר. וגם בספר הזהר הקדוש, כתוב כך. לא כתוב, 'נהר'.

בכל אופן, רואים כי הכוונה היא, שהיה הרבה דם. זאת הזכות הגדולה, של דם פסח ודם מילה.

השלמה לגבי הלל נוסף שרצוי לאמרו בברית מילה, והללויה דם פסח ודם מילה ציוני וכו', חשיבות שמירת מסורת אבות, ומי חיבר הלל זה.

בשלחן ערוך המקוצר והלכות ברית מילה, סימן קנ"ט, בעיני יצחק הערה נ"ב] כתבתי בס"ד כך, ויש עוד כמה שינויי מנהגים בין המקומות בתוספת פסוקים והלילות וכו', ולא רשמתי כאן אלא את העיקר. רק אעתיק כאן מכת"י אאמו"ר זצ"ל, נוסח הלל שהיו נוהגים לאמרו תמיד בעירנו רצאבה אחרי ההלל ברוך אשר כבודו וכו' וזהו, והללריה דם פסח ודם מילה ציוני, ומצות ומרורים האכילני, ומארץ מצרים הוציאני, דרשתי את י"י וענני ומכל מגורותי הצילני, והללריה. ושוב מצאתי הלל זה בדיואן כת"י שנכתב בעיר צנעא, בנוסח קרוב לזה, והנוסח שהבאתי טוב ממנו. ונלע"ד אני הכותב יב"ן, כי טוב ונכון לאמרו עכ"פ במילה הנעשית בחודש ניסן.

דיברנו על כך בשיעור הקודם, נתעוררתי לכך – שמחתי והתרגשתי על זאת – כי נכדי הרב חיים הי"ו, החליט לעשות כך בברית מילה של בנו שיחי', למרות שזה לא היה בחודש ניסן. כביכול, בתורת דבר קבוע. להרגיש את

החיבור, אל הדורות הקודמים. כאשר האדם ממשיך את מסורת אבותיו, זהו דבר חשוב מאוד. כי לצערנו, רבים כשלו ונפלו. עזבו מים חיים, וחצבו להם בורות נשברים.

פעם פגשתי מישהו, ואמרתי לו לגבי איזה עניין הקשור ליראת שמים, לקדושה וצניעות. אמרתי לו, תגיד לי, וכי הסבא שלך עשה ככה? הוא ענה לי, מה מעניין אותי מהסבא שלי? מה אני קשור אליו? הוא עשה מה שעשה, ואני עושה מה שמתאים לי.

לא מחובר. התנתק. לא מעניין אותנו, מה שהיה?

ברם צריך לדעת, כי זאת השרשרת, ממעמד הר סיני. דיברנו בזמנו [דרשת שבת הגדול התשפ"ב, ומוצש"ק ויצא התשפ"ג], הבאנו בשם בעל משך חכמה, כי מצות כיבוד אב ואם, מעמידה את 'אנכי י"י אלהיך'. כי אדם אשר אינו מעריך את אבותיו, אם הוא מזלזל בהם, אזי ח"ו הוא יכול להגיע ג"כ לידי כפירה. כי כל המסורת שיש לנו, היא עד מפי עד. כפי שהרמב"ן אומר [הובא בשיעור שם], שאבותינו הועידו לנו, מסרו לנו, מה שהם ראו במו עיניהם. אין הוכחות היא. רק הכלל הוא, שהאב אינו משקר את בנו. זאת אני אומר, באופן כללי.

בכל אופן, חשבתי על כך, מדוע ההלל הזה אינו נפוץ? אינני יודע למה? הרי הלל זה יותר טוב. יותר מתאים. כי כפי שאמרתי לכם, הרי מצד אחד, ההלל 'ברוך אשר כבודו מלא עולם וכו', איננו מדבר על ברית מילה.

גם לא ידוע, מי חיבר את ההלל הזה? בדרך כלל, לא יודעים מי חיבר את ההללות. ישנן הרבה הללות. אולם לגבי הלל זה, נראה לי שאפשר לדעת, כי ראשי הבתים הם דו"ד. ד"ס פסח וכו', ו'מצות ומרורים וכו', ו'מארץ מצרים וכו' – האות וא"ו היא כפולה – ד'רשתי את י"י וענני וכו'.

ישנו תלמיד מובהק של מהרי"ן זיע"א, בשם מהר"ר דוד, וכנראה הוא אשר חיבר זאת. מהרי"ן לא יכל להזכיר הלל זה, כי בזמנו עדיין הוא לא נודע. ואם ההלל הזה מובא גם בספר

שערי יצחק – השיעור השבועי

הספרדים בעבר. אולם עכ"פ נדמה לי, כי הספרדים כיום נגררים בהרבה דברים אחרי האשכנזים, ואין איש שם אל לב. האשכנזים שולטים כיום ב'רשות הרבים', הם המנהלים, הם המכתיבים. והספרדים נגררים אחריהם, מבלי משים. ואין מבין. נראה לי כי הם בכלל לא מתייחסים, לבדוק את מסורת אבותיהם, כי ברור שהם שינו. כבר אינני מדבר על כך, שהם שינו את מבטאם, ועוד הרבה דברים. לא איכפת להם. אינני חושב, לא מצוי שאפשר יהיה לשמוע היום מי שיגיד בחופה, 'אשר יצר את האדם בצלמו', דהיינו שיבטא את האות צאד"י כמו סמ"ך מעובה. וכדומה. נדיר לשמוע את הספרדים האלה, כי הם כמעט נעלמו. וכו' וכו'.

*

בכל אופן, בזמנו [שיעור מוצש"ק ויצא ומוצש"ק וישב התשפ"ג] דיברנו בעניין עטיפת הראש לאבלים, וחזן מכל המקורות שהבאנו אז, שמחתי לראות כי ישנו מקור כבר בראשונים, הכותב כפי שהבאנו בזמנו, כי כך הוא מנהיגו, וגם הברכי יוסף העיד כי כך הוא המנהג, בשם מהר"ר חיים כפוזי אשר העיד על המנהג, (למרות שהדבר ההיפך ממ"ש בשלחן ערוך), כי בזמן שבאים המנחמים, אז האבלים עוטפים את ראשם. ובזמן שהם לבדם, הם אינם חייבים בעטיפה.

דבר זה, נדפס בספר המאורות [מועד קטן דף ט"ז], למהר"ר מאיר המעילי, שהיה אחד מרבותיו של רבינו מנחם. ומובן אם כן כי הדבר היה מקובל בעם ישראל מדורי דורות. כאשר רואים לגבי דברים מסויימים, שהם כבר מובאים בספרים, מכך יש לנו ללמוד לגבי הכלל.

הוא כותב בזה"ל, אָבֵל חַיִּיב בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ, מדאמר רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם, מכלל דכולי עלמא מחייבי. ונראה לומר, דוקא בשעה שהמנחמין אצלו, אבל כולי יומא לא מחייבי. כך הוא אומר בהתחלה, כנראה מסברא שלו.

אולם תשמעו את הראיה שהוא מביא, וסמך וראיה לזה, מה שנהגו בעיר הזאת נרבונא,

שנכתב בעיר צנעא – בהתחלה חשבתי שהלל זה הוא רק אצלינו בעיר רצאבה, אבל אם הוא גם שם בעיר צנעא – אזי יכול להיות כי חיברו מהר"ר דוד רצאבי זצ"ל. כתוב עליו, כי הוא היה הולך בכל דרך רבו מהרי"ץ. הביאו זאת בספר ליקוטי שושן, למהר"ר משה צארום, שבכל הנהגותיו הוא הלך כמו מהרי"ץ. וגם בכתבי מהר"ר דוד גמאל, תמיד הוא מזכיר את הרדר"צ, זהו מהר"ר דוד רצאבי זצ"ל. הוא מביא בכתביו, הרבה שמועות וחידושים משמו. א"כ מסתברא, שהוא אשר חיבר זאת. אולי. אני משער כך. הנני רק מקשר בין הדברים, מה שיכול להיות.

שאלה מהקהל: מהר"ר דוד רצאבי, מסתמא מקורו מהעיר רצאבה.

תשובת מרן שליט"א: ברור. לכן נראה, כי אז היה יותר קשר בין המקומות. כי בזמנינו, הוא כבר נשכח. לולא שנזכר שמו בספרים, לא היינו יודעים ממנו.

הערה לגבי המנחמים אשר משוחחים עם האבלים בעת הניחום במקום להיות כבוד ראש ולעסוק בענייני האבילות בלבד, השלמה בעניין עטיפת הראש לאבלים, ודוגמאות לחוסר הנהגה בבתי אבלים, כגון שהאבל מדבר ומזמין דרשנים לדבר וכו' במקום לשתוק כפי הדין.

צא ולמד כמה חשוב, ללכת בדרכי אבות. הייתי השבוע בניחום אבלים. לצערינו, כמובן 'עטיפת הראש' אצלם, כבר לא קיימת ההלכה הזאת, ואני רואה את התוצאות של הדבר.

ראיתי תלמידי חכמים, לא אנשים עמי ארצות, אשר מדברים, שלא בענייני האבילות בכלל. כגון, איזה מסכתות לומדים בכולל וכו'. עד שלא הערתי, ככה בלחישא ובעדינות, שהם מסיחים דעת מענייני אבילות, רק אז הם נזכרו. אין את ההרגשה של כובד ראש, אין את התועלת של טוב ללכת אל בית אָבֵל וגו' בַּאֲשֶׁר הוּא סוּף כָּל הָאָדָם [קהלת ז', ב']. מדברים עם המנחמים על נושאים אחרים.

נראה לי, כי הדבר בא מן האשכנזים. כל העניין הזה, לדבר עם האבלים, לשוחח עמם, במקום לדרוש בדברי תורה. אינני יודע, איך היה אצל

שאיין מתעטפין האבלים בסודרים, כי אם בשעת תפילה בבוקר ובערב שהמנחמים אצלו. אז היו מתעטפים עם הסודרים.

כפי שאמרנו, בשלחן ערוך כתוב, כי העטיפה היא או בסודר או בטלית. אין חובה, שהעטיפה תהיה דוקא בטלית. כתוב 'סודר'. אפשר גם צעיף. אצלינו התימנים, נתקבל להתעטף עם טלית. כוונתי מה שמתעטפים בה בעת התפילות. אבל העיקר הוא, שישנה עטיפה על הראש, כי הדבר מראה על כובד ראש. א"כ לדבריו, בשעת התפילה הם היו עוטפים ראשם.

*

ובכלל, נראה לי כי בזמנינו, יש חוסר הנהגה נכונה בבתי האבלים. לא אליכם.

הרי ישנה הלכה, שאסור לאבל להרבות דברים. האבל צריך לשבת בשקט, הָאֵנֶק דִּם [יחזקאל כ"ד, י"ז]. יושב ודומם. הרי לכן מברים את האבל, בעדשים וביצים. דהיינו בסעודה הראשונה שלאחר הקבורה, שאז אסור לו לאכול משלו. והטעם לכך, אחז"ל מה עדשה זו אין לה פה, אף אבל אין לו פה [עיין בבא בתרא דף ט"ז ע"ב]. שיזכור שלא לדבר. אבל הם משוחחים, בלי סוף ובלי גבול.

ולצערינו, גם רבים מן הציבור שלנו, נמשכים אחרי זה. וכבר ראיתי אחד מן האבלים, אשר הוא בעצמו היה מנחה את הקהל, מזמין ברמקול את מי שצריך לדרוש, מה עושים כעת וכו'. כתוב שהאבל 'אין לו פה', אבל לו היה פה גדול...

זה פשוט חוסר הנהגה, אין מי שידריך, ואין מי שידבר.

בספר מנוחת המת, שחיברו הרב אבצ"ן – זה ר"ת אברהם צנעאני – הביא את הגמרא במסכת בבא בתרא [דף ט"ז ע"ב].

הרי הגמרא שם, מביאה שני טעמים, מהי הסיבה שהמנחמים מברים את האבלים בעדשים? טעם אחד, כי העדשים הם כמו גלגל. 'גלגל הוא שחוזר בעולם'. מנחמים בכך את האבלים, שלא יצטערו, כי הדבר כמו שאומרים [בנוסח אלוה אתה אמרת וכו', אחרי קבורת המת] וּבְחֻכְמָתָךְ שִׁמְתָּ הַמָּוֶת פֶּסֶם מְזוּג לְפָל. והטעם

השני, שהעדשה אין לה פה. והגמרא אומרת, כי נפקא מינה, 'לְנַחֲמֵי בְּבִיעִי'. דהיינו, האם אפשר להבות גם בביצים? כי הביצים, גם להם אין פה, אולם הם לא 'גלגל'. העדשה, היא ממש עגולה, כמו גלגל, משא"כ ביצה, שאמנם היא מתגלגלת, אבל לא כמו העדשה.

וכתב על כך בספר מנוחת המת, שנדפס בתוך ספר שערי שלמה (אכלופי) ירושלם התשס"ה בשט"ז [דף קע"ב] בזה"ל, יש לתמוה, [על מה] שאמרו רז"ל שאין לה פה, והרי מצינו שיש לה פה?

לפום רהטא לא הבנתי את שאלתו. לפני השיעור אמרתי, נראה את העדשים האלו, האם יש להם פה? הוא אומר, שיש להם פה, אבל אינני יודע. מי שיפענח זאת, או שיש סוג עדשים כאלה.

הערות מהקהל: המדובר לגבי החריץ, שבצד העדשה. בעיגול.

תשובת מרן שליט"א: אהה, היכן שזה מתחלק לשניים? טוב. מה שהראו לי, היו עדשים מצויים.

שאלה מהקהל: האפונה מתגלגלת יותר טוב לכל הכיוונים, כי היא עגולה ממש. למה בחרו דוקא עדשים?

תשובת מרן שליט"א: כבר כתב בפירוש עיון יעקב על ב"ב שם, כי מה שלא הזכירה הגמ' קְטָנוּת, הוא מפני שעל ידי בישול הם נחלקים ונימוחים, אם כן אינם מגולגלים יעו"ש.

תשמעו מה הוא עונה.

ויש לומר, כי אין לה פה כשאר המינים כגון פולין ומיני קְטָנוּת, אלא יש לה פה קטן ביותר כשיעור כל שהוא. לא שאין לה פה בכלל, אלא יש לה פה קטן. הדבר בא להגיד לאבל, כי זה לא שאסור לך לדבר אפילו מלה, אלא בכל זאת יש לו פה, רק שידמה בעצמו שיש לו רק פה קטן, כמו של עדשה. פה ושם, תדבר קצת. אבל לא יותר.

וַיֵּשֶׁב בְּדֶד וּיְדוּם, וַיִּקְבַּל גִּזְרֵת ה' מֵאֲהָבָה וְחִיבָה, לֹא כְּדֶרֶךְ הַבּוֹעֵרִים בְּעַם שְׂרָאִיתִי בְּזַמְנֵנוּ, שְׂאִינֵם חֲשִׁים וְכו'.

לפני כן הוא כותב בזה"ל, אמנם האמת שאבלים אסורים בשאלת שלום, שנאמר האנק דום. ולכאורה הכוונה שצריך לישב בדד ולידום, ויש לדבר רק ממעלות הנפטר ומעשיו הטובים שמתרבה בזה זכותיו שמדברים עליו טוב, ודבר זה יסוד גדול בניחוס אבלים לדבר רק מעניני הנפטר. ואם מדברים סתם מעניני העולם, אינו ראוי לאבל לדבר כלל, והדבר אסור ק"ו משאלת שלום שאסור.

הוא מסביר שם את מנהגינו, משהו שנראה לא כל כך ברור ולא מדויק. אבל זאת גמרא מפורשת במסכת מועד קטן [דף ט"ז ע"א]. מובא שם, כי גם לגבי מצורע נאמר [ויקרא י"ג, מ"ה] וְעַל שָׂפָם יַעֲטֶה, דהיינו ששפותיו מדובקות וכו', אותו הדבר לגבי האבל, 'האנק דום'. ואומרים על כך התוספות [ד"ה אסור בשאלת שלום], דמשמע, שתיקה משאילת שלום ומתלמוד תורה, נמי משמע בסמוך, מ'האנק דום'. מפסוק זה נלמד, שהאבל צריך לשתוק משאילת שלום ותלמוד תורה.

ועל כך אומר בעל תשובות והנהגות, כי אולי משמע שזה רק זה, אבל לא דברים אחרים, ואכמ"ל. רק נביא את שבלי הלקט, אשר כתב במפורש [הלכות שמחות, סימן כ'] בזה"ל, דין האבל לעמוד בשתיקה באימה ביראה, ושלא ינהוג קלות ראש באבילות.

גרסינן בברכות בפרק קמא [דף ו:], אמר מר זוטרא, אגרא דבי טְמִיא – שתיקותא. פירוש, השכר של בית האבל, שתיקותא. שאסור לו להרבות דברים. שאם מרבה דברים, נראה כמי ששכח צערו, ואינו נראה כאבל. ומצינו שכר השתיקה לגבי אבל, שכן מצינו באהרן כשמתו נדב ואביהוא, דכתיב וידום אהרן [ויקרא י', ג'], וסמך ליה וידבר י"י אל אהרן לאמר, יין ושכר אל תשת וגו'.

בספר בית מועד [דף תקפ"ח] הובא כך, ופעם אחת אירע שנקלע חכם מגדולי הפוסקים רבני אשכנז לבית אבל מבני עדתינו, וראה שמשוחחים עם האבלים. שמעתם? הוא ראה תימנים, אשר מדברים עם האבלים. והעיר

[מה שכתב בס' מנוחת המת, לא כדרך הבורים בעם וכו', אפשר שהפריז כדרך המוכיחים, כי בתימן לא יתכן כדברים הללו, ובדרך כלל אפילו מעט מזה לא נשמע. ולא רק שם, אלא אפילו כאן בארצנו הקדושה, בשנים הראשונות נהגו כדת והלכה, כאשר ראו עיני. ורק לפני כמה עשרות שנים החל העניין להתרופף. וכבר אירע שבא אחד מזקני רבנים תושב קרית אונו לנחם אבלים, שנסתלקה אמם בזקנה מופלגת, וראה אותם מדברים וצוחקים. גער בהם ואמר, וכי תורנגולת זרקתם מן הבית וכו'. איתמר].

שאלה מהקהל: אבל האבל צריך לפתוח? תשובת מרן שליט"א: בסדר. אבל רק יפתח קצת, ויעצור. לא לפטפט. בזמן שהייתי שם, תשעים ושמונה אחוז מהזמן, האבל דיבר. כיון שהאבל, מפתחים איתו המנחמים שיחה, ואז הוא עונה ומדבר. כפי שאמרתי לכם, בשלב הראשון, עד שלא הערתי, עברו לנושאים שאינם קשורים בכלל, לא למנוח ולא לאבלים ולא לכולם.

כתבתי זאת בעצמי בשע"ה [סי' קפ"ז ס"ג], אין המנחמים רשאים לפתוח פיהם עד שיפתח האבל תחילה, כמו שמצינו באיוב, שנאמר ואין דובר אליו דבר, וכתיב אחרי כן פתח איוב את פיהו, וַיְהִי, ויען אליפו התימני. ואולי מפני זה נהגו שהאבל פותח במספרות ואומר, הצור תמים וגו' יעו"ש"ב.

שאלה מהקהל: אבל מקובל כיום, שמדברים ומספרים על הנפטר.

תשובת מרן שליט"א: זאת הבעיא. הדבר בא ממנהג האשכנזים. יתכן אמנם שכיום שאני, כיון שבעבר אלה שבאו לנחם כולם היו מהסביבה ממש, והכירו היטב את הנפטר, ולא היה מה לשמוע מהאבלים עליו שהם לא ידעו. אבל גם אם כן, אז ממש בקיצור.

בספר תשובות והנהגות [חלק א', יו"ד עמ' תנ"ח], להגר"מ שטרנבוך, הוא שם לב לכך וכתב בזה"ל, ומנהג אנשי תימן, שהאבלים שותקים כל שבעה, שנאמר האנק דום וכו'.

להם, הלא יש לכם מנהג נאה ומשובת, שאומרים דרשה, ומדוע אתם עוזבים מנהג זה? ושמעתי שהגרש"ז אויערבך זצ"ל, היה משבח את ק"ק תימן, ששמרו בנאמנות על דיני האבילות, כמובא בגמרא ובפוסקים. הוא שם לב לכך, שהתימנים מקיימים זאת לנכון. כדת וכדין..

מי יודע, אם הוא – הגרש"ז – לא מכך נתעורר, שהאבלים צריכים לענות אמן על הניחום. הוא ראה אצל תימנים, שהם עונים אמן על הניחום. אצל האשכנזים, הרי הם נוהגים לומר המקום ינחם וכו', והאבלים שותקים. אבל הוא אומר, מה זה? בירכו אתכם, אמרו לכם ניחום, תענו אמן. מסתמא אולי הוא נתעורר לכך מדבר זה, שראה אצל התימנים שאומ' לאבלים תנוחמו מן השמים, והם עונים אמן. על כל אחד ואחד.

בכל אופן, הוא שיבח אותם ששמרו בנאמנות על דיני האבילות, כמובא בגמרא ובפוסקים. בלי דחקים ותירוצים, ובלי כל מיני 'סברות כרס'.

ופעם אחת ישב אחד מגדולי רבני אשכנז באבילות, ובאו שם לנחמו אנשי צורה, וישבו להרבות בדברים עמו. כעת המדובר כבר לגבי אשכנזים. ישבו שם רבנים, ואנשים בעלי מעמד, והיו מפטטים.

והיה שם ת"ח מקהלותינו, שהפנה את תשומת לבם, שמנהגינו – לא אליכם – שאין משוחחים עם האבלים, ופסקו מלדבר. ואח"כ שלח אותו חכם, להודיע לאותו ת"ח שהוא מחזיק לו טובה גדולה – תודה רבה לך – על שגרם להפסיק השיחות.

שאלה מהקהל: אבל כאשר מדברים על הנפטר, זה דוקא מעורר אותו.

תשובת מרן שליט"א: הדבר תלוי. אין הכי נמי. אבל לפעמים, מאלצים את האבלים לדבר על הנפטר, דברים שהם לא היו רוצים לדבר. כגון, בן כמה הוא היה, ומה הוא עשה, וממה בדיוק הוא סבל וכו'. לא תמיד הדיבורים הם לעניין.

מכתב למרן שליט"א מגר צדק בעניין ייחודיות מנגינות התימנים בתפילות, שאין כמותם אצל אומות העולם.

קיבלתי מכתב ממישהו בשם מיכאל בן אברהם, אתם מבינים כי הוא נקרא 'בן אברהם' – מבניו של אברהם אבינו, ועכ"פ הוא כותב בהדיא בסוף המכתב שהוא גר צדק. כותרת מכתבו, 'על מנגינות התימנים בתפילה'.

לכבוד מעלת כבוד תורת עט"ר הרב הגאון כמוהר"ר יצחק רצאבי יצ"ו.

שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ וְאֵין לָמוּ מְכֻשׁוֹל. לפני הרבה זמן באיזה שְׁעוֹר (לא זוכר בדיוק ולא הצלחתי לאתר), כבוד הרב אמר שהרבה אנשים ניסו להבין את המנגינות של התימנים (וביניהם החוקר אברהם צבי אידלסון ז"ל בס' אוצר נגינות ישראל לפני כמאה שנה -תרפ"ב – תרפ"ח) בחלק א' שלו אשר ייחד כרך שלם על יהודי תימן), והרב הוסיף שלא ממש הצליחו להבין המתרחש אצלנו על פְּרִיז, והיה צריך שמי שמבין במוזיקה יחקור את הדברים יותר לעומק.

קודם כל, אני תפילה שלא ייחשב הדבר לביטול תורה, אלא לדבר המשרת את הקודש, ומתבטל לקודש.

לעצם הדבר, כשהייתי צעיר, לפני שהתקרבותי ליהדות, למדתי בבית ספר ממשלתי למוזיקה בצרפת (קונסרבטואר הוא קונסרבטוריון) והיגעתי שם עד לרמה מקצועית, והתפרנסתי ממוזיקה. למרות זאת, אינני מְתַיֵּמֵר במלים המעטות אשר אגיד, למצות את הנושא. אלא רציתי לציין רק דבר קטן, ששמתי לב עליו, אחרי כשמונה שנים וחצי שאני מתפלל עם תימנים והוא:

יוצא הרבה פעמים שמתפללים עם כמה קולות, אבל להבדיל מן האשכנזים והספרדים אשר אוהבים את המרווח של טְרֵצָה (היינו דילוג ומרווח של שלושה תווים, כגון דו-מי) בין הקולות ועוד, לתימנים יש חיבה מיוחדת למרווח קְוֶרְטָה (היינו דילוג ומרווח של ארבעה תווים, כגון דו-פא) – אני קורא לכם מן הכתב, אין לי ידיעה מדויקת, מי שמבין יבין – ויוצא

גם בקשר לרבעי טונים, אינני יודע, לא ברור לי שהוא צודק, אין לי נסיון בכך אבל שאלתי אנשים מומחים, ואמרו לי כי רבעי טונים יש בשירה הערבית, או אצל הספרדים, אולם לא אצל התימנים. או שישנם תימנים אשר עושים זאת, אבל יכול להיות שהם כבר קלטו זאת, זה משהו חדש מקרוב בארץ ישראל, והכניסו את זה. או אולי בגלל כלי הנגינה, הכניסו גם את הניגון הזה. אבל במקור התימני, זה לא נמצא. הרי היהודים בתימן לא השתמשו בכלי נגינה כלל, בגלל החרבן כידוע.

ככה שמעתי, שהדבר אינו קיים אצלינו, דהיינו רבעי טונים. מי שידע, שיאיר את עינינו, אבל כך באופן כללי.

שאלה מהקהל: אבל הוא מדבר רק על נגינת התפילות.

תשובת מרן שליט"א: נכון שהוא מדבר לגבי התפילות, כי כנראה רק את זה יצא לו לשמוע, ולא שירים ושירות. אבל מסתמא כך הדבר פחות או יותר גם בשירה הכללית.

ידוע כי ה שירה היא משהו עמוק בנפש, הלכך מי שסולד מהשירים הישנים ואוהב את החדשים, הדבר אומר דרשני. שמע מינה, שהוא התנתק מן השרשים, והוא צריך לבדוק את עצמו מן היסוד הדק היטב.

השלמה בדבר מסקנת מרן שליט"א כי יש לברך על פרי שיש בו ריח, 'שנתן ריח טוב בפירות', ולא הנותן וכו', ולפי זה הבנה בספק החזו"א לגבי מי שאין לו בשמים במוצש"ק אלא רק פרי עם ריח, גם בבארות אליהו על פסקי מהרי"ץ כתב כי למסקנא יש לברך 'שנתן' ולא 'הנותן', וכמה הערות ממרן שליט"א, כגון לגבי ביאור הגרי"ח לגבי אלה הנמנעים מלברך על ריח הפירות בגלל המחלוקת בנוסח הברכה.

דיברנו בשיעור הקודם, כי הנוסחא העיקרית היא 'שנתן ריח טוב בפירות', לא 'הנותן'. והסברנו בס"ד את הנקודה, שהדבר בא לחדד כי ביצירה הקב"ה נתן לנו מתנה, דבר שיש בו גם אכילה וגם ריח. לכן מדגישים, מיחדים זאת על שעת היצירה, ולא על ההוה, למרות שהדבר נכון. אבל אם היו מדברים בהוה, היה נשמט עיקר הנקודה.

שהתוצאה דומה קצת (להבדיל) למוזיקה הרומאית העתיקה, עם ב' חצוצרות המנגנים באותם מרווחים כאקורדים מופשטים ושל קְוֹרְטָה ושל קְוֹוֹנְטָה (הקְוֹוֹנְטָה היא קְוֹרְטָה מְהֻפְכָּת), הנקראים בעולם המוזיקה "אֶקוֹרְדֵי פֶחֶח".

בנוסף במנגינות תימניות, כמעט ולא מצוי בסולמות את הַסְפֵּטִימָה הרגילה (התו השביעי במספר בסולם, 7) של האשכנזים והספרדים (תו זה נקרא ה־תו הָרְגִישׁ והוא אצלם של חצי טון וגורם מתח חזק הנקרא דִּיסוֹנָנְטִי – סי-דו) אבל במקומה אצל בני תימן מוציאים סְפֵּטִימָה קטנה יותר (b7), פחות מתוחה, של טון שלם (סי בִּמּוֹל-דו, במילים אחרות "תו רגיש" פחות רגיש).

אגב, גם באירופה ידוע, שסגנון זה שייך בדרך כלל לעולם המוזיקה הקדום והַעֲתִיק מאוד, אשר היה לפני התפשטות המוזיקה הקלסית. כל הנ"ל מייצר תחושה שונה לגמרי מן המוזיקות האירופאיות.

למסקנא, ניכר במבנה המנגינות התימניות לתפילה, שהן עתיקות מאוד וייחודיות. ובצד שני, כל הנ"ל אמרנו בַּהֲשָׁאָה עם המוזיקה האירופאית, אבל אם נעשה הַשְׁוֹאָה עם המוזיקה הערבית, מקאמים וכו' נראה שגם שם, המוזיקה התימנית שונה, למרות שגם בנעימות התימניות יש רִבְעֵי טוֹנִים, עם כל זאת, עם השתי נקודות הנ"ל של מרווחים בין התווים (תחום הַהֲרֻמוֹנִיָּה), ובנוגע "לתו הָרְגִישׁ" (b7) (תחום הַמִּלּוֹדִיָּה), אינם נפוצים כלל במוזיקה הערבית.

ואז מובן כי ק"ק עזרת תימן הם "עם לְבָדָד יִשָּׁכֶן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" ובמדבר כ"ג, טז. מה שאצל התימנים, הוא אינו אצל הערבים, ולא באירופה.

תמשיכו לשמור על אוצר השפה ברורה, ועל ה־נְעִימָה טְהוֹרָה. אשריכם מה טוב חלקיכם.

שלכם, מיכאל ו' אברהם פרומלט (גר), ירושלים. יישר חילו, וברוך יהיה.

אם נראה ונשוה לזה למשל את ברכת 'הנותן לשכוי בינה', שם כתוב בלשון 'הנותן' – ולא שנתן לשכוי בינה.

ישנם פירושים רבים, מה זה 'שכוי'? מבארים בדרך כלל כמו שיודעים, כי המדובר הוא על התורנגול. אבל ישנם כאלה המפרשים, כי הכוונה על הלב. וי"א שזה על השכל. וי"א הנשמה. והרחבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ג' [סימן י' אותיות י' י"א]. לא משנה. נניח כפי שמקובל בדרך כלל, שהמדובר על התורנגול, הכוונה היא שהקב"ה עשה בעולם דבר כזה, למרות שלבעלי החיים אין שכל, הקב"ה נתן לו בינה מיוחדת שהוא יכול להבדיל בין היום ובין הלילה. כאן הברכה היא 'הנותן'. למה לא 'שנתן'? התשובה היא, כי זה לא כמו ריח טוב בפירות, כי לכאורה שיהיה ריח טוב בפירות זהו דבר מיותר, כיון שישנם כבר בשמים בנפרד, וישנו אוכל בנפרד. בשביל מה צריך שילוב? אבל בנ"ד, שהקב"ה עשה שהשכוי מבדיל בין יום ובין לילה, זהו דבר הנחוץ לבני אדם, זה מועיל. לכן, לא מדברים כאן בנוסח הברכה על רגע היצירה, שעת הבריאה, שהקב"ה החליט לתת לשכוי את הבינה לעניין זה, אלא על כך שכל הזמן הדבר חוזר. נמשך.

*

במשך שנים רבות לא הבנתי, את מה שהחזו"א [בסי' ל"ה] מסתפק, לגבי אדם שאין לו בשמים להבדלה במוצאי שבת, אבל יש לו פרי עץ ריח. האם יוצא בכך יד"ח ברכת בשמים, או שלא? [עיין שיעור מוצש"ק עקב ומוצש"ק כי תבוא התשע"ד].

כך הוא כותב בשורה אחת [הל' שבת סי' ל"ז אות ז'], יש לעיין אם יוצא במוצאי שבת בפירות המריחים, כמו אתרוגא וחבושא.

החזו"א לא הסביר, מה הוא מסתפק? למה לא? הרי לפי כל הטעמים, המסבירים למה תיקנו בשמים במוצאי שבת, צריך להיות שהדבר יועיל. אם הדבר מטעם להשיב את הנפש, זי אבדה נפש. ואם זה מטעם שגיהנם מתחיל לפעול, וריח הסרחון נודף בעולם, כפי שכתבו

התוספות במסכת ביצה [דף ל"ג ע"ב]. ואם לפי הטעם שהאדם נחלש ביום ראשון, כיון שהאדם נברא ביום ששי, עד יום ראשון הוא חלוש, ע"כ צריך לחזק אותו. רבינו בחיי, אומר את הטעם הזה. לפי כל הטעמים נראה, כי אין הבדל. מה זה משנה, איזה ריח? האם זה בשמים, שהעשב או העץ נועד לבשמים, או פרי של אכילה?

אולם לפי דברינו דלעיל הבנתי בס"ד, כי אכן ישנו מקום להסתפק. והסיבה היא, כי בנ"ד כאשר מדברים 'שנתן' ריח טוב בפירות, אין מה להכניס כאן את עניין האכילה. במוצאי שבת, מדברים לגבי הריח, אולם בברכת הנותן ריח טוב בפירות, ישנה הדגשה כי מצורף לכך גם האכילה, א"כ הדבר אינו שייך לכאן.

ובפרט שחזו"ל תמיד מדברים, על 'בשמים' במוצאי שבת. אם העניין היה הריח, היו צ"ל 'ריח'. בסוגיות הגמרא בש"ס, כגון במסכת פסחים, בפרק האחרון, וכן בספרי הפוסקים, מדברים על 'בשמים'.

זאת רק בכדי להבין, למה החזו"א הסתפק בכך. אולם להלכה ולמעשה, הדבר מפורש בהרבה ספרים – החזו"א לא ראה זאת, אולם הדבר מפורש בפוסקים רבים – כגון אליה רבה הכותב במפורש, שיוצאים בכך ידי חובה. ומה שחזו"ל והפוסקים דיברו תמיד על הבשמים, יש לומר שדיברו בהווה ובמצוי. מה שהחזו"א מסתפק, הרבה פוסקים פשיטא להו שיוצאים בכך יד"ח.

[ספק החזו"א איש במי שאין לו בשמים אם יוצא ידי חובתו בפרי שיש בו ריח, לכאורה למאי נפקא מינה, דמה בכך אם יברך על הפרי, הא קיימא לן אין מחזרין אחר הבשמים. וצריך לומר דסבירא ליה שאם יונח שאינו יוצא בו ידי חובתו, הויא ברכתו הפסק, וכדרך שכתב מהרד"ם ברביד הזהב סימן תרכ"ד יעו"ש. איתמר].

נפקא מינה גם לגבי ברית מילה, שמברכים על הבשמים, וכן בשבע ברכות, שאנחנו ג"כ מברכים אז על הבשמים, אם אין בשמים, אפשר לברך על פרי הנותן ריח. אולי הדבר יהיה נראה מוזר ומשונה, אבל הכל לפי העניין.

אח"כ הוא מביא רשימה, של האומרים לברך 'אשר נתן', ג"כ הרבה ספרים הגורסים 'אשר נתן'.

ובסוף הוא כותב כך, העולה מכל זה, שבכל המקורות הקדמונים הנוסח שנתן או אשר נתן. ואף אותם המעטים שכתוב בהם הנותן, הרי כתבו גם שנתן. א"כ אחת מן השתים. ושינוי כגון זה מסתברא טפי שלא יצא מיד המחבר, אלא מהמעתיק או המדפיס. ואם יצא מיד המחבר, ממה נפשך, או דס"ל דליכא קפידא, או דאגב שיטפיה לא דק. הוא לא דייק.

יוצא, כי גם אלה אשר אמרו 'הנותן', הם ג"כ מזכירים את הגירסא 'אשר נתן'. וזה גם רק מיעוט. ממילא יוצא, וא"כ פשיטא דהאומר שנתן, שפיר עבד אליבא דכולי עלמא.

יפה מאד. זאת המסקנא שלו.

ובסוף הוא מביא, גם לגבי תימן, וז"ל, גם בכמה תכאליל שראיתי הנוסח שנתן, כגון בהעתק תכלאל מהר"י בשירי ובתכלאל משתא, ובתכלאל מהר"י ונה כת"י מהריק"א.

רק יש להעיר כאן, כי זה לא רק 'בכמה תכאליל', אלא בעשרות תכאליל, ויתכן אפילו מאות, אשר כתוב בהם כך. זה לא רק 'כמה תכאליל'. הוא לא ראה את כולם. הוא מביא בודדים.

וראיתי כתוב שכן איתא בתכלאל משנת הר"ג. אבל בתכלאל משרעב משנת השע"ב הנותן, וכ"ה בספר המזרחי עמ' ס"א.

הדבר ברור, כי אלה האחרונים, הם יוצאי דופן. והם בטלים במיעוטם. הם כבר הושפעו מספרים אחרים, וכתבו שלא כפי הנוסח המקורי. שהם רובם ככולם ממש, רוב מוחץ של ספרי התכאליל, כתוב כמו ברמב"ם, 'שנתן'.

*

ברצוני רק להעיר, עוד כמה הערות קטנות על המובא בבארות אליהו שם, רק בכדי להשלים את המלאכה.

הבאנו בזמנו את דברי האליה רבה – הוא ג"כ מביא אותו שם – החולק על דעת האור חדש, שכתב להגיד 'הנותן'. האליה רבה דוחה אותו בחזק יד.

שאלה מהקהל: מה שהסביר הרב את הספק הנזכר, לא הבנתי מאי איכפת לן מצד נוסח הברכה, הרי הטעמים לא נאמרו על הברכה אלא על הריח. אבל הברכה ממילא היא באה, תהיה באיזה נוסח שיהיה. רצוני לומר שהברכה היא עניין צדדי, מפני שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. מה גם שעניין האכילה אינו מפורש בברכה, ואפילו ברמז אינו אלא למתבונן, או למי ששמע רמז מיוחד שזה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. וזאת היא הסברא של כל רבוותא שכתבו בפשיטות שמועיל. אלא שהחזו"א עלה בדעתו אולי באופן זה אינו מתאים, ולכן עדיף שלא להביאם, בפרט שהרי הדין שאין מחזירים אחר הבשמים.

בכל אופן, לאחר השיעור הקודם, עוררני בני הרה"ג נסים שליט"א תושב בית שמש, וברוך יהיה, כי בספר פסקי מהרי"ץ החדש הלכות ברכות עם פירוש בארות אליהו, שחיבר ידידנו הרה"ג אליהו מדמון הי"ו, ישב כבר על המדוכה הזאת, וגם הוא ב"ה הגיע אל אותה המסקנא, שעדיף יותר הנוסח 'שנתן' ריח טוב בפירות, ההיפך ממה שמקובל כיום. לא 'הנותן', ולא 'אשר נתן', אלא 'שנתן' ריח טוב בפירות. הוא מאריך לבסס זאת [שם מדף קט"ז], ממש בטוב טעם ודעת.

הוא מביא כך, זכינו שנדפסו – בזמנינו – רבים מספרי הראשונים שלא היו ביד האליה רבה, ובכולם הנוסח שנתן או אשר נתן. ברובם שנתן, ובמקצתם אשר נתן. ואלו נוסחתם שנתן, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש [נפ"ז דברכות סי' ל"ז ובפ"ח סי' ג']. אבל בפ"ז סי' ו' אשר נתן, וכ"ה בתוס' הרא"ש מ"ג ב"ז והרשב"א והרא"ה והריטב"א והמאירי והנימוקי יוסף והרשב"ץ, ראב"ן וראבי"ה ואור זרוע, פסקי הרי"ד וריא"ז ושבלי הלקט וכל בו ותניא ואוהל מועד, רבינו ירוחם ורד"א וכפתור ופרח [פרק מ"ח] תוס' חכמי אנגליה [מ"ג ב"ז], תוס' רבינו יהודה [ל"ז ב' ונ"ג א'], ספר השולחן והבתים והפרדס ומצוות זמניות והתדיר והנייר והאגור.

בבארות אליהו שם מובא כך, ובאליה רבה סק"ה כתב על לשון הלבוש וז"ל, כתב אור חדש ודלא כאותם שאומרים אשר נתן או שנתן – והטענה שלו היא – כי בטובו מחדש בכל יום תמיד ע"כ. למה אתה מדבר על העבר? הרי הקב"ה מחדש כל הזמן. כך טוען האור חדש. אולם האליה רבה לא מסכים אותו, וכותב בזה"ל, ודבריו תמוהים.

אומר על כך בבארות אליהו, ולא פירש שיחתו, למה דבריו תמוהים. ושם משום דאדרבה, לישנא דלשעבר בעינן, כמבואר בגמרא ל"ע ע"א, במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע וכו' יעו"ש, ופירש"י דאפיק משמע, שהוציא כבר, והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו ע"כ. אלא דמשום הא לא איריא וכו', הוא מפלפל קצת בזה.

ברם חושבני, כי הדבר פשוט יותר. לא צריך להסתבך בעניין הזה, כי ישנה קצת מבוכה לגבי הדבר הזה. אולי לשונו של הא"ר קצת אינה מבוררת, אבל פשוט מאד, זהו כפי שהוא מסביר בהמשך, בשביל זה הדבר תמוה. הרי הוא ממשיך מיד וכותב, בשלחן ערוך כתב, פעם שנתן ופעם הנותן, משמע שאין קפידא. לכן האליה רבה אומר, כי זה תמוה. הא גופא מה שהאליה רבה כותב בהמשך, בשביל זה התמיהה. אתה – האור חדש – אומר לנו, שצריכים להגיד 'הנותן', אולם הרי בשלחן ערוך כתוב במפורש לא כמוך, כי הש"ע כתב פעם 'הנותן' ופעם 'שנתן', והא"ר גם מביא אח"כ את פסקי ריקאנטי [סי' ע"ח ע"ט], שכתב פעם כך ופעם כך, והרמ"א ג"כ כתב שנתן, א"כ זה לא רק "כאותם שאומרים". הדבר כן מוסמך.

לאחר מכן הא"ר כותב, ויותר תימיה וכו' – זאת תמיהה יותר גדולה – הוא מביא רשימה מן הגמרא והראשונים, שכתבו כמותו.

*

רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים [חלק שני, סוף סימן ל"ה] כותב כך, שמעתי שיש נמנעים

לבלתי יברכו ברכת הריח על פירות שיש בהם ריח טוב, אעפ"י שהם נוטלים אותם להריח דוקא ולא לאכול.

הרי עפ"י הנפסק בשלחן ערוך, אם אדם לוקח פרי שיש לו ריח טוב, כגון אתרוג או חבוש, ובדעתו לאכול את הפרי, ורק בדרך אגב הוא מריח, אזי אינו מברך. רק אם הוא נוטל אותו בשביל להריח, אעפ"י שהוא לפני כדי לאכלו, אז הוא מברך. אומר על כך הרב פעלים, כי נוהגים אצלם שאפילו אם לוקחים רק בשביל להריח, לא בשביל לאכול, ישנם כאלה שגם באופן הזה אינם מברכים. מה שלפי דעת הש"ע, כן צריך לברך. לפי הש"ע, אם אני לוקח גם בכדי להריח וגם בכדי לאכול, אזי ישנה ברכה, הגם שהוא לאכילה. אבל למה ישנם שאפילו כאשר לא הובא הפרי לאכילה, והם לוקחים זאת בכדי להריח, וכעת הם לא אוכלים את זה, ובכל זאת אינם מברכים?

אומר על כך הרב פעלים, והטעם אמרתי בס"ד, מפני שיש מחלוקת בנוסח הברכה, די"א שיברך הנותן ריח טוב בפירות, וי"א שיברך אשר נתן ריח טוב בפירות, ועיין באליה רבה סימן רט"ז סק"ה שכתב בא"ח – הכוונה בספר אור חדש – כתוב דיברך הנותן, ולא כאותם שאומרים אשר נתן, אך הרואה בש"ס ובה"ג והרי"ף והרמב"ם והרא"ש וטור וראב"ן וסמ"ג וסמ"ק ורוקח ותשב"ץ ורי"ז ומרדכי ואגודה וכלבו, כולם כתבו אשר נתן, ומי יקל ראש נגדם ע"ש. ויש מן האחרונים, שכתבו כאליה רבה הנז', ויש עוד שכתבו הנותן, כגירסת הש"ע שלפנינו, וס"ל לשון זה מוכרח יותר וכדייחבי טעמא, ויש סוברים שיש קפידא בשינוי לשונות אלו, ואין עולין שניהם בענין אחד. ועל כן יש מדקדקים ונמנעים מלהריח בפירות בשום אופן, מפני נוסח הברכה, דלא בריר לן.

ואם תאמר, הרי ישנם הרבה פעמים מחלוקות בין הנוסחאות, וכי לא נברך? על כך הוא עונה, כי ישנו הבדל. שם ישנה מצוה, אשר צריך לברך עליה. אינך יכול להגיד, אני לא אברך. וכי תעשה את המצוה בלי ברכה? נכון

שם. ואין מקום למה שכתב הגרי"ח בבן איש חי ס"פ ואתחנן, שאנשי מעשה נמנעים מלהריח בפרי, מפני המחלוקת שיש בנוסח הברכה וכו', וכ"כ בשו"ת רב פעלים וכו'.

נראה לי, כי זה לא עד כדי כך, שכביכול אין לזה מקום. לדחות זאת מכל וכל? ישנו מקום, לאותם אנשי מעשה, כפי המהלך שהסביר בשו"ת רב פעלים. כי עכ"פ עדיין הדבר אינו כ"כ פשוט. אמנם נכון, שכמעט כולם גורסים 'אשר נתן' או 'שנתן', ולא 'הנותן', אבל סוף סוף ישנה גירסא כזאת. אי אפשר למחוק את השלחן ערוך, וא"א למחוק את 'העולם', כי העולם נוהג לברך הנותן ריח טוב בפירות. כך נתקבל בעולם. וישנו כלל, מנהג ישראל תורה הוא. א"כ אי אפשר לזלזל בזה, עד כדי כך.

ובפרט, כי נכון שישנם כאלה שכתבו 'אשר נתן' ו'הנותן' באותו ספר, כגון הש"ע בעצמו שכתב באותו הסעיף, בהתחלה 'הנותן' ובסוף 'שנתן', וגם בספרי כמה ראשונים יש כך, וא"כ אולי ישנה כאן טעות סופר. מישחו לא דייק. מי אמר, איזו גירסא היא העיקרית? אולי דוקא הנותן? פעם כתוב הנותן, ופעם כתוב שנתן, א"כ יכול להיות שהמעתיק התבלבל, או המחבר לא שם לב, אבל ישנו צד כזה לומר הנותן. על כן, אי אפשר להגיד כי אין לזה מקום, כאילו תמחק זאת, זה לא קיים.

ולגבי השינוי בשלחן ערוך, נראה דמה שכתב מרן ברישא הנותן, נמשך אחר הטור. ומה שכתב בסיפא שנתן, נמשך אחר מקורות אותו פרט שהביא בבית יוסף. איתמר.]

*

ברם, אעיקרא דדינא פירכא. מי שישים לב, הרב פעלים כותב בלשון, 'אמרתי שזה טעמם'. דהיינו, אותם 'אנשי מעשה', אשר הוא מדבר עליהם, לא היה ידוע לו מה היה טעמם. על כך כתב הרב פעלים, אמרתי שטעם הוא כיון שישנה מחלוקת. כלומר, אני מעצמי מסביר שזו הטעם שלהם. הרב פעלים, לא קיבל את הטעם הזה מהם.

אינני יודע, לא ידעו מה היה הטעם שלהם. היה מקובל, שהם לא מברכים, אבל לא ידעו למה.

שהברכות לא מעכבות, אבל לא טוב לכתחילה לעשות מצוה שהיא חסרה. זאת ברכה, אשר צריך לברך אותה. זאת 'הלכה' וחיוב.

וכי תאמר, כי בגלל שישנה מחלוקת בנוסח הברכה, לא נברך? אלא קובעים ומחליטים, מהו הנוסח, או מה המנהג וכו'. ישנם כללים כיצד לפסוק. אולם בנ"ד, לא חייבים להריח. וכי ישנה חובה בהלכה, להריח פרי הנותן ריח? אל תרית.

כך הוא מסביר, ואין זו הנאה הכרחית, כי שנאמר לברך כפי הנוסח שהובא ברוב הפוסקים. והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אבי"ר.

טענתי על כך ובעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר סי' מ"ד הערה ד', כי ההבדל שבין 'שנתן' לבין 'הנותן' הוא לא עד כדי 'שינוי מטבע', זה לא גדר של המובא בחז"ל, 'אסור לשנות ממתבע שטבעו חכמים בברכות, וכל המשנה אינו אלא טועה, ולא יצא ידי חובתו'. נכון שישנן איזה הבדל, שזה בלשון עבר וזה בלשון הווה, אבל וכי ההבדל הזה, הוא כל-כך משמעותי? לא כל שינוי קטן, גורם שיחשיבו זאת ל'שינוי מטבע'. בבארות אליהו [שם] כתב על כך, כי אפשר ליישב זאת, וז"ל, ולענ"ד כוונת הבן איש חי דלכתחילה אין לשנות ממתבע שטבעו חכמים אפי' במה שאינו מעכב בדיעבד, וס"ל לאותם הנמנעים שכיון שאין ברכה זו הכרחית, עדיף טפי שלא להתחייב בה, ממה שיברכו אותה שלא פתקנה.

דהיינו, הנקודה איננה, האם זה מעכב בדיעבד. בסדר, בדיעבד הדבר לא מעכב. אולם הם סוברים, למה לכתחילה להיכנס לדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים? אין צורך. לא חייבים להריח. לכתחילה, לא לשנות מן המטבע. כך הוא עונה.

יכול להיות שהוא צודק. אפשר לקבל את הסברא שלו. אני מסכים, שאפשר כך להסביר אותם.

אבל לגופו של עניין, תשמעו את לשון הבארות אליהו, בהתחלת דבריו בפיסקא זו

לכן הוא בא ואומר, כי זה מפני שישנה מחלוקת בנוסח הברכה.

אסבן, על דבר זה, אפשר להתווכח. מי אמר שזהו הטעם שלהם? יכול להיות, שיש להם טעם אחר בכלל. וא"כ, אין בעיא מבחינת הנוסח. כי אה"נ, הם מסכימים שאין בעיא מצד נוסח הברכה, האם הנותן או שנתן, וזאת אינה סיבה שלא להריח. יכול להיות, שהסיבה שלהם היתה, מפני שזהו חשש של ברכה לבטלה. כי ישנה שיטת הגר"א – ועוד כמה פוסקים האומרים כך – כי כל הברכה אשר תיקנו להריח על הפירות, זהו דוקא אם המדובר בפרי שעיקרו הוא הריח. או שתיקח פרי אשר מיועד לאכילה, ותייחד אותו לריח. אבל אם עיקר הפרי אינו לריח, אלא לאכילה, אין עליו ברכה.

אפשר לראות זאת בפסקי תשובות וח"ב דף תתמ"ג אות ג', הוא אסף את השיטות, וכתב בזה"ל, לשיטת הגר"א המובאת בביאור הלכה נד"ה או לאכלו, כל פרי המיועד בעיקרו לאכילה, אפילו נוטלו כדי להריח, אין מברך עליו. ואף כי לדברי הביה"ל בהסבר דברי הגר"א, אם נטל מתחילה את הפרי על מנת להריח בו, שפיר דמי לברך עליו ברכת הריח, אע"פ שעיקרו עומד לאכילה ולא לריח, מכל מקום מצינו חולקים עליו בזה.

הוא מציין בהערות [הערה 28], חזו"א סי' ל"ה סק"ה, דכל שאינו מיוחד להריח לא התקינו עליו ברכת הריח, ואפילו נטלו על מנת להריח לחוד הרי זה כאקראי בעלמא ואין מברך עליו. וכשנתבונן נראה שכן דעת הרב – הכוונה לשלחן ערוך הגר"ז – בסדר ברכת הנהנין שם סעי' י"ט בשם יש אומרים, לענין פלפלין וזנגביל. ובשמירת שבת כהלכתה פס"א הערה ל' כותב, שכדברי החזו"א כתוב ג"כ בתורת שבת סי' רצ"ז הערה ו'.

ובהמשך [בגוף הספר] הוא כותב, נמצא שבימינו שכל הפירות הראויים לאכילה, עומדים בעיקרן לאכילה ולא לריח, החושש לדברי הפוסקים הנ"ל, וכפי הכלל דספק

ברכות להקל, לא יברך עליהם הנותן ריח טוב. א"כ זהו דבר שני.

כעת, ישנה שאלה נוספת. וז"ל, ובפירות הדר כלימונים ותפוזים ואשכוליות, שהריח בא מהקליפה ולא מעצם הפרי, יש עוד פלוגתא לענין ברכת הנותן עליהם (וכדלהלן אות ד'). זהו דבר שלישי.

ישנם פירות, שהריח אינו של הפרי, אלא של הקליפה. כגון תפוזים, או לימונים, וכן אשכוליות וכדו', שהריח אינו מן הפרי שלהם, אלא מן הקליפה. מה שמקובל לפסוק בדרך כלל, כי אם יש לזה ריח טוב, תברך. אבל אם הורידו את הקליפות, והם לבדם, וכי כעת תיקח את הקליפות ותברך עליהם? לא. לאחר שכבר הורידו את הקליפה, בודאי שלא מברכים. אולם מה שמקובל בדר"כ הוא, שבועדם מחוברים לפרי, מברכים. ברם, ישנם כאלה האומרים, כי אם הריח הוא מן הקליפה, אזי אי אפשר לברך על כך הנותן ריח טוב בפירות, כיון שהריח אינו מן הפרי אלא מהקליפה. זאת שיטה נוספת, המובאת בפסק"ת שם.

ובהמשך הוא כותב, ואף לענין שאר הפירות, כתפוחים וחבושים, ולשיטת השו"ע וכדו', אין לברך אלא אם כן ריחם הטוב חזק מאד אשר אדם נהנה מהם, ואינו מצוי אלא כשהפירות טריים, והם בכמות גדולה וכדו'. וזהו דבר רביעי.

מעיקר הדין, אפילו על ריח קלוש, מברכים. מי שבירך אפילו על מעט ריח, זאת איננה ברכה לבטלה. אולם בכל אופן, אותם אנשי מעשה, שהביא הרב פעלים שהם לא בירכו, יכול להיות שהם חששו לשיטות האלה, לא שהפריע להם עניין נוסח הברכה, אלא היו להם ספיקות אחרים, ע"כ הם אמרו כי עדיף שלא לברך, כיון שהדבר אינו מוכרח. ממילא יוצא, כי אולי הנוסח, זהו דבר שאינו מעלה ואינו מוריד.

כל זאת, הוא לפי שיטתם. אולם לשיטתנו, אין לנו ספק לגבי העניין הזה, כפי שאמרנו בס"ד, כי נוסח אבותינו נע"ג בכל הדורות, וגם מהרי"ץ בעצמו – במהדורא אחת – כתב 'שנתן ריח

זאת 'דת משה'. יש 'דת יהודית', שזאת חומרא, דהיינו הרדיד. אבל 'דת משה', זה כאשר שיער הראש גלוי, כשיוצאת כך לרחוב או לשוק.

לפירכך חייבת כל אשה לכסות כל שערותיה במטפחת, באופן שלא ייראה מאומה מהן, ושאפילו שיערה קטנה אחת לא תבצבץ, גם כשהיא זקנה שהלבין ראשה.

ובהמשך הסעיף הבאתי, את עניין שני כסויים, וכתבתי בס"ד בזה"ל, וכעת כאן שנפרצו הגדירות, ובכללן נעלם גם הרדיד, טוב לכל הפחות שתשים שני כסויים על הראש כשהיא יוצאת, דהיינו שתאסוף תחילה את כל שערותיה בכסוי אחד, ומעליו תכסה במטפחת. כיון שהמטפחת זזה או מחליקה לפעמים, ומתגלות שערות.

ובתוך הבית (וכן בחצר הבית, או בחדר המדרגות), תהיה לכלהפחות עם המטפחת. דהיינו, בשוק צריכים שני כסויים.

ואם איש זר רואה אותה בבית בגילוי שיער (גם דרך חלון) ואפילו הוא אביה או אחיה, או אחד מבניה הגדולים, הרי זו עוברת על הדת. יען כי כבר קיבלו אבות-אבותינו בכל תפוצות ישראל, דעת האוסרים להיות בגילוי-שיער אפילו בפני בני ביתה.

זאת דעת האוסרים, כמובא בתלמוד ירושלמי והטור וכו' [עיין עיני יצחק, הערה י"ד]. אולם הזהר הקדוש מחמיר בבית, אפילו על שיערה אחת, כדלקמן.

ולא עוד אלא שגם בבית מחמירים שלא תיִרָאָה אפילו שיערה אחת, גם לא מחוץ לצִמָּה. זאת החומרא הכי גדולה. ואף לא בצדעיים דהיינו בין האוזן למצח.

שאלו אותי, למה בשלחן ערוך המקוצר, לא מדובר לגבי פאה נכרית? איפה הפאה הנכרית? עניתי להם, למה אינכם שואלים, למה לא כתוב בשע"ה גם על יום העצמאות...?

ישנם דברים, אשר התעלמתי מהם במכוון בשע"ה, כיון שלצערינו, כפי שאומרים 'כשם שפרצופיהם כך דעותיהם', אם אכתוב דברים אשר לא ימצאו חן בעיני חלק מן האנשים, אזי

טוב בפירות', א"כ ברור כי זהו העיקר. ומי שאמר 'הנותן', לא נורא. אינו צריך לחזור על הברכה. הדבר אינו מעכב. ברם לכתחילה, הנוסח הוא 'שנתן'.

לגבי שיטת הגר"א וכו', נראה לי שמצד הדין אין כאן ספק ברכות להקל, מכיון שהכלל הוא, שאומרים סב"ל רק כאשר אין מנהג, אבל אם ישנו מנהג לברך על כך, נכון שישנן שיטות אחרות, בכ"ז במקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל, ואפשר לברך לפי המקובל. ובפרט שדעת השלחן ערוך, בודאי איננה כפי שיטת הגר"א.

שאלה מהקהל: אי אפשר לייחד זאת לרית, לשעה אחת?

תשובת מרן שליט"א: נראה לפי שיטתם, שלא. זה צריך להיות מיוחד לרית. אינני יודע, אם ייחד זאת אפילו ליום אחד שלם, האם זה יעזור. משמע מדבריהם, שלא. למשל, ישנם אנשים אשר משאירים את האתרוג אחרי סוכות, בכדי שיהיה להם ריח טוב בחדר. דבר זה נקרא, שהוא מייחד אותו לרית. אבל לא באופן עראי.

דברי חיזוק והתעוררות בעניין איסור גילוי שיער האשה, תשובה לשאלה מדוע מרן שליט"א לא הביא בשע"ה את עניין איסור פאה נכרית, סיפור המובא על הר"ר עואד אשתר זצ"ל סבו של הגר"ש בעדני אשר השיא אשה נוספת לאדם על אשתו, חוקי עשוי מול חוקי התורה, ובעניין נשיאת שתי נשים.

אנו בימי השובבי"ם. שוֹבוּ בְּנִים שׁוֹבְבִים [ירמיהו ג', כ"ב].

בשלחן ערוך המקוצר [חלק קדושה, דף רמ"ו] הבאתי בס"ד כך, היוצאת לרחוב או לשוק כששִׁעְרָאֵשָׁה גלוי, היא עוברת על דַּת משה רבינו עליו השלום. שהרי לגבי סוטה נאמר [במדבר ה', י"ח], ופָּרַע את ראש האשה, דהיינו שהכה צריך לגלות את שְׁעָרָהּ כדי לבזותה. ומכאן למדו רבותינו ז"ל – כמבואר בגמרא כתובות [דף ע"ב ע"א] – אזהרה לבנות-ישראל שלא תצאנה גלויות-ראש בְּגוֹיֹת.

כבר לא יקבלו גם את יתר הכתוב בספר. רציתי שיהיה משהו, שלא יעורר דחייה. לא להיכנס למחלוקת בדברים אשר עדיין אינם מוסכמים, כדי שהספר יתקבל בכל שדרות הציבור, לכל החוגים והדעות. אבל בספרים אחרים, כתבתי על כך וועיין עוד בשיעור מוצש"ק מקץ, ומוצש"ק האזינו – דרשת שבת שובה, שנת התשע"ה. ובמאמר 'היתכן לכסות הראש בפריצות יותר מן השיעור ולהגיד אני מכסה ראשי?', שפורסם בעלון הנפוץ "עקבתא דמשיחא" גליון 271, מנחם אב התשס"ח. העורך.]

שאלה מהקהל: אבל הרב בן הזכיר בש"ע המקוצר את עניין הפאה נכרית בסימן ה' הערה ל"ה, פיאה נכרית העשויה בדרך פריצות והוללות, נראה דחשיב נמי ערוה.

תשובת מרן שליט"א: ראשית, זה לא במקום שהיה צריך להיות, בהלכות מלבושי הנשים וצניעותם, שם הכל מפורט. שנית, לא בפנים הספר, אלא רק בהערה. שלישית, מי שיקרא זאת והוא נגוע בדבר, יאמר שאצלו הפיאה אינה בדרך פריצות והוללות...

*

בספר מפאתי תימן [דף צ"ז] מובא כך, היה יהודי – תימני שעלה לארץ ישראל – שאשתו מיררה לו את החיים. בא לפני מארי עואץ אשתר זצ"ל – דיברנו עליו בשיעור הקודם, זהו סבו של הרב שמעון בעדני זצ"ל – באמרו, כי הוא לא יכול לסבול יותר מהאשה הזאת. עשתה לו צרות רח"ל.

אמר לו המארי, תחפש אשה אחרת, ואני אחתן אותך. היהודי הזה אכן מצא אשה, והמארי חיתן אותם. מעשהו של המארי נודע לאנשי השלטון שהיו אז בארץ, הם שאלו את האיש, "מי קידש לך?" אמר, "מארי עואץ". הלכו למארי עואץ ושאלו אותו, 'קידשת לפלוני?'. ענה, "כן". הכניסו אותו לכלא.

אחרי כמה ימים בכלא, בא איזה רב לבקר את מארי עואץ, והתחיל לדבר על ליבו, כי כאן זה לא תימן, ואסור לעשות מעשים כאלה. ואם המארי מבטיח שלא יחזור על מעשים אלו, הוא ימליץ לשחררו.

ענה לו המארי, "תגיד לי, לפי איזה חוקים אתם דנים פה? לפי שולחן ערוך, או לפי חוקי עשיו?". מה החוקים שלכם פה? שולחן ערוך, או חוקי עשיו הרשע? "בוא נפתח שולחן ערוך, ונראה. אם הדין איתך, אני מפסיק. אבל אם מותר, אני אעשה ואעשה".

טוב, הרב הזה הבין שלא יעזור לו שום דבר, ולבסוף שחררו אותו. הוא לא נרתע. לא יחת מפני כל.

החיד"א בספרו נחל אשכול על ספר קהלת – לגבי הפסוק וקהלת ז', י"א אל תאמר מה ה'ה, שהימים הראשונים היו טובים מאלה – כותב, למה בדורות שלנו, ישנה ירידה גדולה מבחינת היראת שמים והקדושה?

וז"ל שם, ואפשר לומר בחקירה אחת, שהתנאים ואמוראים היו קדושי עליונים, ועתה הגם שיתמרמר האדם לעשות מעשים טובים בטורח גדול, ולא יעלה אפי' אחד מרובא הראשונים. כמה שיבכה וכו', לא יהיה אלא 'פדמסיק תעלא מפי פּרָפּא', לא יגיע למדרגות שלהם. מה קרה?

ויש הרבה תשובות לדבר. ועתה נזכיר קצת מהם. הוא מביא רק מעט תירוצים לשאלה זו. ולעניינינו, נזכיר את התשובה הרביעית. וז"ל, שעתה גברה מאד סטרא אחרא, ועשתה הכנות לחטוא, הן בענין המאכלות, הן בענין המלבושים, הן בענין הנהגת המדינות והנהגת בני אדם, שכולם סיבה לכמה חטאות הציבור והיחיד. יש את עניין התרבות, אשר קיים בעולם.

הנהגת המדינות, והנהגת בני האדם.

כתבתי על עניין זה, בשולחן ערוך המקוצר [שם דף קס"ג, בעיני יצחק הערה כ"ז]. הרי בארץ ישראל וכיו"ב ישנו כיום חוק, שאסור לשאת שתי נשים. אבל, מה שמותר – אסור. ומה שאסור – מותר. כל הפריצות, מותר. ולשאת שתי נשים, כדת משה וישראל, אסור.

[וידוע מה שכבר אירע באחד מבני קהילותינו שנשא אשה שנייה, וכשתבעוהו אמר שהוא חי עמה בלא חופה וקידושין, והניחו לו. אגב, חכם

סטודנט... [מרן שליט"א מראה את התמונות לציבור משתתפי השיעור].

כעת תשמעו, מה קרה?

שם בדף 39 כתוב כדלקמן. בתחילת דרכו בישיבת קלצק, חוה רבי גדליה קשיים לא פשוטים. כבן יחיד להוריו, הוא היה מפונק מעט, אנן דעת ורגיש, ובמשך שנים רבות היה גם חלוש בבריאותו. עתה ניטל עליו להתמודד עם הקשיים הגדולים שהיו אז מנת חלקו של כל בחור שהחליט לגלות למקום תורה וללמוד בישיבה, ניתוק מחיק המשפחה החמים, לינה ב'סטאנציות' (אכסניות) שבדרך כלל לא היו מהמשופרות והמהודרות, והקושי הגדול של אכילת 'טעג' [ימים] – בבתי בעלי בתים שבעיר, בתוכם גם כאלה שלא תמיד השכילו לתת הרגשה טובה לבני הישיבה. נקל לשער עד כמה היו התלאות הללו קשות במיוחד לבחור עדין נפש כרבי גדליה.

מעבר לקשיים הללו, שאותם חוו כל חבריו, היה עליו להתמודד גם עם קשיים אישיים יחודיים לו, שהיו מנת חלקו בהיותו נער חסידי לכל דבר ועניין. הוא הגיע מלב ליבה של חסידות אלכסנדר בוורשא, ו'נפל' הישר לישיבה ליטאית, אשר היתה שונה לגמרי מכל מה שהורגל אליו בחייו עד כה, בהדגשים ובסגנון של עבודת השם, בלבוש ובהופעה החיצונית, בהלך רוח ובאווירה ובשאר ארחות החיים.

כשנה שלימה עברה, עד שהצליח להתאקלם בין שורותיה של ישיבת קלצק כבחור מן המניין, להכיל את אפיינה הליטאי, ולהתעלות בחייה והווייתה.

קושי מיוחד עוררה אצל רבי גדליה, בעיית הופעתו החיצונית. בשנתו הראשונה בישיבה, הוא שמר עדיין על הופעה חסידית. הוא התהלך כשזקנו מגודל, ועם אותו קסקט פולני ומעיל ארוך שאיתם הגיע מוורשא. אלא שבני הישיבה שהקפידו על לבושם האופנתי – שמעתם? – לא הכילו את הופעתו השונה, ודחקו בו לגלח את זקנו ולהתלבש כמקובל אצל כל בני ישיבות ליטא, מעיל קצר ומגבעת.

אחד שעלה לארץ לפני העלייה הגדולה, נשא אשה שנייה מן העולים בעלייה הגדולה. וכשתבעוהו אמר שכבר קידש אותה בהיותו בתימן, וכעת שעלתה לארץ נשאה. איתמר.

כך כתבנו בס"ד, וזאת עקב חוקי המדינות אשר באו אליהן, האוסרות נישואי שתי נשים מחמת השפעת תרבות אנשים חטאים גויי אירופה, שבעוה"ר אוסרים את המותר, ומתירים את האסור, וגרמו להרבות פריצות בעולם בלי שיעור רח"ל. אנשים שצריכים להתגרש, כמה שנים לוקח להם עד שהם מתגרשים. ובפרט שתמיד השליטה היא בידי הנשים, כביכול הם – השלטונות, בתי המשפט – דואגים להן, וממילא ישנה הפקרות.

ולוא זאת היה היתר בקל לכלהפחות בשעת צורך גדול, לקדש האדם עצמו במותר לו, כגון כשיש ביניהם קטטות עצומות ונפרדו, ויודעת שידיה על העליונה ותובעת הון עתק, ומהגם שיש לה שוויון זכויות כתועבות הגויים ההם וכו'. אלו חוקי עשיו.

*

ברצוני להביא בפניכם דוגמא, לקלקול שגרמה "הנהגת המדינות". ההתמודדות של רבים מבני הישיבות תימנים כיום, כשרוצים לבוא לישיבות ולהישאר עם פיאוריהם הארוכות. אולם כיון שהזמן קצר, נביא דבר כזה שכבר אירע בעבר אצל האשכנזים. זה לא חדש לגמרי, סדנא דארעא חד הוא, רק הפרטים השתנו.

יצא לאור ספר, בשם רבי גדליה, על המשגיח שלנו בישיבת קול תורה, הגאון הצדיק רבי גדליה אייזמן זצ"ל. בעבר לא ידעתי על כך, אבל ראיתי עכשיו בספר שכתבו על תולדותיו, ונתברר שהוא בעצם בא ממשפחה חסידית, מהעיר וורשא שבפולין, חסידי אלכסנדר, והוא בא ללמוד בליטא, בישיבת קלצק.

ישנה שם [בדף 7] תמונה שלו, עם אביו, בתורת בחור חסידי. פל ראייהם יפירום וגו' [ישעיהו ס"א, ט']. ואח"כ [בדף 40] ישנה תמונה שלו, כאשר היה בישיבה. תראו איך הוא נראה, כמו

"אל תהיה יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים" – אמרו לו. אולם הוא חש כי אינו מסוגל לבצע צעד שכזה, אשר עמד בניגוד לחינוכו ולהרגלו בבית הוריו, ולסביבה בה גדל והתבגר.

רק כעבור שנה, כאשר רוח הישיבה נטמעה בנפשו, החל להתחולל שינוי בתפיסת עולמו. הוא גמר אומר, וגילח את זקנו, והחל ללבוש מעיל קצר ומגבעת, כמנהג כל בני הישיבה.

לבני דורנו, סיפור שכזה הוא אולי בלתי מובן. אי לכך, חובה עלינו לסטות קמעא ולתאר בקצרה את הנסיבות והרקע להקפדה הגדולה בישיבות דאז על צורת לבוש והופעה שכזו, עד כדי יצירת לחץ חברתי על הנוהגים אחרת.

סגנון מודרני זה, נהג אז ברוב רובן של ישיבות ליטא. הורתו ולידתו היתה, במהפכה ערכית וחשובה מאין כמותה, שחולל מרן הסבא מסלובודקה, הגה"צ רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, אשר נחשב לאבי ישיבות ליטא. היתה זו מהפכה אשר גולה את החנית מיד המצרי, מיד ה'משכילים' – מחריבי כרם בית ישראל.

'משכילים' היינו, האוניברסיטאות והגימנסיות וכו'. היו אומרים להם, מה אתם יושבים שם, בטלנים שכמותכם?

אותם רשעים שפכו ללא הרף, במשך שנים, קיתונות עצומים של לעג ובזז על ה'פרושים' שוכני בית המדרש, עד שגרמו להם לחוש אפילו בעיני עצמם 'חשוכים' ו'מפגרים' ביחס ל'משכילים' השוכנים כביכול ברום ותפארת המעלה. לא יפלא איפוא, שרבים מבני התשחורת המושפלים והמבוזים, נהרו בהמוניהם אחר תעתועי ההבל של ה'השכלה'.

וכבר תוֹאֵר בהרחבה בפרקו הראשון של הספר כיצד התרוקנו בתי המדרש בזה אחר זה מיושביהם, ובמדה מרובה היה העולם שמם מדור העתיד של לומדי התורה.

במציאות נוראה זו, הטיל אבי תנועת המוסר, מרן הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, על תלמידו 'הסבא' מסלובודקה, את המשימה הכבירה להיחלץ חושים להצלת הדור כולו, כשהוא מצווה עליו "להחיות רוח שפלים

ולהחיות לב נדכאים" [ישעיהו נ"ז, ט"ז]. זאת על ידי הפצת תורה ומוסר וייסוד ישיבות, שתפקידן יהיה בין השאר לרומם ולפאר את מעמדם של בני התורה, ובראש ובראשונה את הערכתם העצמית. כך יהיו אלו הם שיביטו מלמעלה על ה'השכלה' וה'משכילים', ולא להיפך. שלא ירגישו את עצמם נחותים.

את עיקר המאמצים בכיוון זה, הקדיש ה'סבא' לאמצעים חינוכיים שיבנו את אישיותו הפנימית של כל תלמיד ברוח זו, הלא היא 'גדלות האדם' המפורסמת של אסכולת סלובודקה, צלם אלהים.

זה ההיפך משיטת נוברדהוק. הם הדגישו את 'גדלות האדם', שהוא צלם אלהים, חשיבות, חיצוניות וכו'. אכמ"ל.

אלא שבד בבד, ראה גם צורך באמצעים חיצוניים של לבוש והופעה 'אירופאית' מכובדת, לפי קנה המדה דאז, אשר יתרמו גם הם את חלקם לרוממות רוחם של בני הישיבות, כשהחיצוניות תעורר את הפנימיות.

ואכן, הוא הצליח להפוך את היוצרות, ולהעמיד לגיונות של בני ישיבות, תלמידי חכמים גדולים, בעלי מוסר ויראה והשקפה איתנה, אשר גבה ליבם בדרכי השם. במשך השנים, התפשטה שיטתו וחלחלה השפעתו ורוחו הכבירה של ה'סבא', לכל עולם הישיבות דליטא, ומכוחו קמו דורות שלמים של בני ישיבות יראים ושלמים, בכל תפוצות ישראל.

לא יפלא איפוא, שנורמות הלבוש וההופעה החיצונית, הפכו לחלק בלתי נפרד ממורשת החנוך ועבודת ה' ברוב רובו של עולם הישיבות, ולומדיו ראו את עצמם מחוייבים להם. ואכן, בחלוף תקופת לימודים מסויימת בישיבה, גם רבי גדליה ראה חובה לעצמו להתחיל לנהוג כמנהג ורוח המקום, על אף הקושי והקרבת האיש הגדול שהקריב לשם כך. אבל הרב גדליה אייזמן זצ"ל, היה מסכן עני בלי אמצעים, הוא לא היה יכול להחליף מעיל, אז הוא הלך לחייט וביקש ממנו שיחתוך את המעיל. מהמעיל הארוך, לעשות מעיל קצר. אולם כאשר הוא הגיע לביתו, לעיר וורשא,

את המטפחת מהראש, מורידים לה בכח את המטפחת. וכן לגבי יהודי שהלך עם פיאות. הרי כולם יודעים, כי לשעבר גם כל גדולי ליטא, שרואים בתמונות, כגון הנצי"ב, וכן החפץ חיים, היו עם פיאות ארוכות. אבל בערים הגדולות, מי שלא הסתתר, מי שהראה את עצמו ברשות הרבים, אם שוטר היה תופס אותו עם פיאות, הוא היה לוקח אותו וחותך לו את הפיאות. אבל לא גוזר סתם עם מספריים, אלא עם גרזן. משכיבים אותו, וחותכים עם גרזן, ולפעמים 'בטעות' חתכו לו גם את האוזן.

אסבין, חוץ מכל העניין הזה, כפי שתיארו שם בספר, והדבר ידוע גם מספרים אחרים, היה מצב שהגיע עניין הפיאות הנכריות, וכמובן הפיאות היהודיות כבר נעלמו לאט לאט.

כעת אני שואל, הרי כל זה, הוא במצב של 'בדיעבד'. נקלעו למצב כזה. אבל אינני חושב, שכיום אנחנו במצב כזה. אינני מבין, למה היום בזמננו, ישנם בחורי ישיבות תימנים אשר מגיעים לישיבה, והם נלחמים כנגד הפיאות שלהם. או מתנים בהורדתם את קבלתם לישיבה. וכי זה יועיל לעלייתו הרוחנית?

בסדר, נניח שבחברה כאן באותה ישיבה, הדבר אינו כל כך מקובל, אבל זה לא 'עולם אחר', מצוי פיאות בעיר ובסביבותיה. זה לא שכך היה בארץ אחרת. זה לא כמו אצל ר' גדליה, הבדל בין ליטא, לורשא. מרחק עצום. אז בזמנם, אם היה מישהו שנראה כזה, לא מודרני, כביכול הוא נחשב לא מתורבת, וח"ו הוא יורד וכו'. אבל אדרבה, אלו פניו של יהודי, 'עם סגולה', כמו סגול, עם זקן ופיאות. ההיפך, כפי שדיברנו לעיל, זאת השרשרת של עם ישראל, במשך כל הדורות.

גם אצל הספרדים בעבר, הלכו כך, דהיינו עם פיאות. רבים אינם יודעים זאת. הבן איש חי כותב במפורש בדרשותיו בן איש חי, בעד גידול הפיאות. גם בארץ מרוקו, הלכו עם פיאות. רק מאז שהגיעו האליאנס, הפסיקו לגדל פיאות במרוקו. הורידו את הפיאות. אבל מי שידע, מי שישאל ויברר, ימצא כי רבים מזקני מרוקו, היו עם פיאות. גם הבאבא סאלי.

רחמנא ליצלן, חשבו שמקולקל הבחור הזה. לא היה לו את המעיל הארוך להחליף.

כך מובא שם [בדף 43], כאשר שב לורשא בימי בין הזמנים של חדשי ניסן ותשרי, נכונה לו התמודדות הפוכה. שכן בורשא החסידית, גילוח הזקן ושינוי הלבוש היוו סימנים מובהקים לירידה ביראת שמים ובקיום מצוות. לכך קרוביו, שכנו ומכריו שזכרו אותו כנער חמד חסידי, החלו להביט עליו כעל נער שוליים שבחר לחבור לרוח הזמן וההשכלה. גם הוריו נדהמו לראותו מגיע הביתה מגולח זקן ועטוי במעיל קצר.

בקיצור, מה הוא עשה? עקב כך, הוא אכן החל לגדל את זקנו בכל פעם שהתעתד לשוב לורשא, וזאת כדי להניח את דעתם. כחודש לפני שהיה צריך להגיע לביתו, הוא התחיל לגדל את הזקן... בכדי שיגיע לשם, עם זקן.

מאוחר יותר, כאשר עבר רבי גדליה ללמוד בישיבת קמניץ, הוא פסק סופית מלגלח את זקנו, וגידל בקביעות זקן קצר. עשה פשרה. לא זקן ארוך, ולא מגולח, אלא זקן קצר.

פעם נשאל על ידי חברו לספסל הלימודים, הגאון רבי גדליה שניידר זצ"ל, לימים ראש ישיבת 'תורת אמת' בלונדון, מה העניין בזה? או שילך מגולח – כמו שאר בני הישיבה, או שישאיר את זקנו מגודל – כפי שנוהגים בורשא. רבי גדליה השיבו תשובה מופלאה, המלמדת על ישרו הפנימי, וסלידתו מצביעות והעמדת פנים: "אינני מסוגל לרמות את אבא עשרים וארבע שעות ביממה... למרות שהוא אינו יודע ואינו רואה..."

אני לא יכול לרמות את אבא שלי. הרב גדליה אייזמן, היה אדם מאד ישר. אבי אמנם לא רואה אותי ולא יודע, אבל אם הוא רוצה שיהיה זקן, אזי אני צריך לגדל זקן.

בקיצור, אלו חוקי עשיו. עשיו הרשע. עשיו זו אירופה. לכן הם נקראים בני אדם כידוע.

בעוה"ר, ברוסיא היו מודרניים. הרי כך הוא גם לגבי מטפחת [הראש] של נשים. למה הגיעו שמה לפיאות נכריות? מכיון שאשה אשר הלכה ברוסיא עם מטפחת, השוטרים היו לוקחים לה

יש תמונות. רואים בבירור שיש לו. רק בדרך כלל זה מוסתר בגלביה. אמנם לא פיאאות ארוכות – וכן לגבי כלל הספרדים, לא היו להם פיאאות ארוכות – אולם הפיאאות היו בולטות. מי שיראה את התמונה של השדי חמד, ועוד הרבה ת"ח ספרדים בעבר. מהר"ר חיים פאלאגי זצ"ל כותב כך, באחת מתשובותיו, לגבי שאלה של עגונות. היתה ספינה שבאה ממצרים לארץ ישראל, בימים ההם, והיא נטבעה, וערבי אחד העיד על האנשים אשר היו בספינה שהם מתו. כאשר שאלו אותו, איך אתה יודע שהם יהודים? ענה הערבי, כי יש להם פיאאות. כך הוא ידע. הדבר היה סימן היכר מיוחד, שהם יהודים. הכל מובא בקונטרס סימן טוב וועיין שיעור מוצש"ק דברים ומוצש"ק ואתחנן התשע"ז.

א"כ כפי שאמרנו, אלו חוקי עשיו. לא לפי השלחן ערוך. דהיינו, מה שהיום נתהפך המצב, כי את הפיאאות הנכריות – שזהו ה'לכתחילה' והמהודר, הפכו את היוצרות עד כדי כך, בפלפולים ובכל מיני בלבולים מכשירים את השרץ הזה, מטהרים אותו בק"נ טעמים. לגבי דבר שנתקבל בשעת הדוחק ובדלית ברירה. הפכו את השכל. זהו מה שצריך לכתחילה? ויתירה מכך, למטפחות הם מתנגדים. אומרים, אה, זה רק לבעלי תשובה וכו'. כביכול, זאת דרגא שנייה, או דרגא שלישית. רחמנא ליצלן. איפה היראת שמים? איפה רצון ה'? מהיכן העיוות הזה. ואילו לגבי הפיאאות בצדעיים, הם מתנגדים בתוקף.

זה שאוהבים את הפיאאות הנכריות, ונלחמים נגד הפיאאות היהודיות, חמור מאד מאד.

ברצוני לומר לכם, כי כאשר למדתי בישיבה, אמנם לא היו הרבה בחורים עם פיאאות כמוני, היו גם אשכנזים מעטים עם פיאאות, בחורים חסידיים ידידים שלי, כגון ה' מיליקובסקי נכד האדמו"ר מאמשינוב, אבל מעולם הדבר לא הפריע לאף אחד, ולא דיברו על כך כלל. גם המשגיח ר' גדליה עצמו, לא התייחס לכך כלל. בודאי הוא ראה בזה בבואה להתמודדויות שלו בבחרותו.

הדבר היה התמודדות שלאשכנזים באירופה, חוקי אירופה – חוקי עשיו, נכנסו להם לראש, אבל זה התעקם בצורה הפוכה. ע"כ אני אומר, כי צריכים כאן לפקוח את העניים, ולראות שטועים פה בדרך. אדרבה, צריך לעודד את גידול הפיאאות. וגם אם משהו לא מתאים לו פיאאות, לכל הפחות שיהיו מאחורי האזניים, אבל לא כפי שלצערינו מורידים את הפיאאות בכלל. לפחות שתהיה לו אפשרות, בזמנים אחרים, להראות אותם בחוץ. השם ברוך הוא יזכנו.

זהו כפי שאמרנו, כי לנתק את הדורות שלנו מן הדורות שעברו, פירושו לנתק את הקשר מהר סיני. אם נהיה דור אחר, עם מושגים הפוכים ממה שהיה בעבר, אוי לנו, כלשכן לצאצאנו רח"ל. השם ירחם עלינו.

חושבני, כפי שאמרתי, כי ישנם עוד הרבה דברים שצריכים לתקן. ההנהגה של עכשיו, לא נכונה. אבל כפי שנאמר [ישעיהו ס', ב'] פִּי הֵנָּה הַחֲשֹׁךְ יִכְסֶה אֶרֶץ וְעֶרְפֹל לְאֲמִים, וְעֵלְיָךְ יִזְרַח יְיָ וְכְבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרְאָה. שהקב"ה יאיר את עינינו, לתקן את פרצות הדור, את ההשקפות, את ההסתכלות המעוותת. כי אחרי שהדברים נעשו, אזי מסובך מאד להחזירם אחור. מאחר שהיסוד עקום, ממשיכים לבנות עקום. קודם תיישר את היסודות, ואח"כ תמשיך לבנות את הבניין. אבל, זהו דֹּר עֲקֹשׁ וּפְתִילָתַל [דברים ל"ב, ה'], לצערינו.

השם ברוך הוא יאיר עינינו, ויתקנו בעצה טובה מלפניו, אכ"ר.

שו"ת הציבור: לגבי מצלמות בבתי כנסיות הפועלות גם בשבתות.

שאלה מהקהל: שאלו את הרב בשבוע שעבר, לגבי ברית מילה שהיתה בשבת בבית כנסת, אשר יש בו מצלמות. רצו לחדד את השאלה שוב, ולהגיד כי בעלי הברית ידעו מראש שישנן במקום מצלמות. לא כפי שהרב הבין בהתחלה, שזה היה בדיעבד, אלא לכתחילה הם שמחו מכך שיש מצלמות, שיהיה להם תיעוד. השאלה כעת מה הדין?

לצערנו, כל השכלולים האלה, בסופו של דבר נוצרים מכך עניינים שלא שערם מראש. הפיאאות הנכריות, לא התחילו כפי הפיאאות שישנן בזמנינו, אלא עם שיעור כמו של עיזים. ואף אחד לא פילל ולא מילל, להיכן הדבר יגיע. אותו הדבר אני אומר, גם לגבי העניין דלעיל, כי בסופו של דבר נוכחו לדעת שיוצא מכך מכשולות. לא צפו ולא חזו מראש, להיכן הדבר יגיע רח"ל. לכן אני אומר, כי כעת צריכים לעצור, ולבדוק מה עושים? אולי ניתן למצוא לכך פתרון.

שאלה מהקהל: מותר בכלל להתקין מצלמות בבית כנסת?

תשובת מרן שליט"א: אם זה נחוץ, כדי שח"ו לא יהיו גניבות, או דברים כאלה. צריכים לבדוק מהו הצורך. אין הכי נמי, אם לא צריך, בודאי שישנה בעיני.

הערה מהקהל: בין כה וכה, המצלמות לא מרתיעות. הדבר אינו עוזר. הוא שם כובע גרב. כל זמן שלא רואים את פניו במצלמה, זה לא יעזור. ככה זה במציאות. הכסף לא יחזור.

תשובת מרן שליט"א: אם הדבר כך, אזי הדבר חמור מאד. **אין חֲכָמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֲצָה לְנֶגֶד י"י** [משלי כ"א, ל']. השם ברוך הוא יעזרנו על דבר כבוד שמו, ויפרוס עלינו סוכת שלומו, אכ"ר.

תשובת מרן שליט"א: הדבר אינו טוב. זאת ג"כ פירצה של דורינו. פירצה חדשה. כי סתם ככה, כאשר ישנן מצלמות, ההיתר הוא מצד 'לא ניחא ליה', אפילו שזה מצלם. אבל כעת, כאשר יודעים שישנן מצלמות, והאנשים מתאימים את עצמם, כי הם יודעים שהם מצולמים. הם עושים דברים, בהתאם למצלמה, ביום שבת קודש. רח"ל. על כן, לגבי שאלתך, זאת בעיני. צריכים להעלים את זה.

המשך השאלה מהקהל: לא להוריד את הסרט הזה?

תשובת מרן שליט"א: לא להוריד אותו. זאת פירצה גדולה. הדבר גרוע מאד. כאשר שאלו אותי, דיברו על כך שהם לא ידעו שישנה מצלמה, אולם כעת הם רוצים לראות. על כך ענית, שיעשו זאת לכלהפחות בסתר, בצינעא, שלא יהיה פירסום. אבל אם ידעו מראש, זה בודאי גרוע.

צריכים לחשוב, לגבי כל עניין המצלמות, כי לבסוף הדבר עלול להתפתח. בשב"ק עצמה, הם רוצים את המצלמה, ועושים דברים בהתאם לאיך שהם ייראו, זה בודאי 'ניחא ליה'.

המשך השאלה מהקהל: ואם הם כבר הורידו את הסרט, על סמך מה שהרב אמר להם? לומר להם למחוק אותו?

תשובת מרן שליט"א: בודאי, זה הכי טוב. תהיה להם זכות גדולה. כי ישנו כאן בזיון, זאת זילותא דשבתא. זה הפקר. מי יודע, לאיפה זה יגיע? אחריתה מי ישורנו.

הערה מהקהל: יש שכבר התחילו להראות סרטים, איך שרים בשמחת תורה וכו'.

תגובת מרן שליט"א: אוי ואבוי. שוב הפעם, זאת פירצה חמורה, שאי אפשר לדת ח"ו איפה זה ייגמר.

המשך הערה מהקהל: שאלו על כך את הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, והוא אמר שזהו 'חילול השם ממש'.

תגובת מרן שליט"א: אכן. יפה מאד. בודאי שזה חילול השם, וזאת פירצה גדולה בחילול שב"ק. אינני יודע, צריכים למצוא לכך פתרון.

**שובו
בנים
שובבי"ם**

לק"י יום שנכפל בו כי טוב י"ט סיון ה'תשס"ד ב'שט"ו

להסיר מכשול מישראל

מאת הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א, מו"צ ומגיד מישורים בעיה"ק בני ברק ת"ו,
ר"מ בית המדרש פעולת צדיק ע"ש מהרי"ץ צוק"ל.

נדרשתי לגלות דעתי אודות פירצת הפאות הנכריות הנפוצות כיום. ואמנם כבר נתפרסם ברבים למאות ולאלפים מה שכתבתי בזה בסוף חוברת צניעות בת-ישראל מדף נ"ב ואילך, חזר וניערור העניין עתה כשנתברר בפני זקני וגדולי ההוראה שליט"א שיש בדבר חשש גדול של תקרובת עבודה זרה.

אמנם כשאני לעצמי קטונתי מאד מלחנות דעתי הענייה, אבל איך אפשר לשתוק אחרי ראותינו שבמקום לנצל את ההזדמנות שסייעו כעת מן השמים, לבלום ולחסום כליל את עניין הפיאות, להסיר את החרפה ולהעביר המגפה מגבול ישראל, הצליחה עצת יצה"ר לחפש להן חליפין.

ועל כן שומה עלינו למחות **מחאה נמרצת**.

עלינו לומר ברורות. יש כאן **סילוף התורה**. הפאות הנכריות הן בתכלית הניגוד לרצונו יתברך שציוונו והזהירנו על כיסוי הראש כמו שנאמר בפרשת סוטה ופרע את ראש האשה. חלילה לדון ולפלפל בצדדי היתר של דבר מאוס זה. הלא נתברר לרבים מפי אנשים ונשים, שהפיאות הללו שפריצותן והוללותן הלכה והידרדרה לתחתיות בשנים האחרונות באין מעצור, הן הנה אבות הטומאה, גירוי נורא של יצר-הרע, והקב"ה שונא זמה.

הדברים פשוטים בתכלית הפשטות, אמת לאמיתה של תורה למי שלא נתעקם מוחו בבלבוליים של הבל, ונסתמו עיניו מראות נכוחה, על כן נזעק זעקה גדולה ומרה, **זאת חוקת התורה?** (בתמיהה).

איכה נהיתה הרעה הזאת, שדוקא בקרב מחנה שלומי אמוני ישראל, יהפכו בשם התורה את העבירה, לחפצא של מצוה. בעוה"ר לא פסחה גם מעלינו מדת הדין המתוחה בפגיעתם הרעה של בני ישמעאל. ועלינו לדאוג ולהאשים את עצמינו, כי בשלנו הסער הגדול הזה. נודע לי מרב חשוב שבאסון המחריד שאירע תוככי ירושלם עיקו"ת, שאוטובוס מלא וגדוש עד לאפס מקום שומרי תורה ומצוות, שנהרגו ונפצעו בו עשרות אנשים ונשים רח"ל, תהא מיתתם של קדושים וטהורים אלו כפרה על כל ישראל, הנה כשעסקו המטפלים בנפגעים, הוציאו מתוך האוטובוס גם אנשים ונשים שמחמת רוב חום האש, היו דבוקים אלו באלו, ה' ישמרנו.

לכב מי לא יזוע על זאת. עיני עיני יורדה מים. הרי לנו אות מן השמים, מדה כנגד מדה. **אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה**. חרב נוקמת נקם ברית. והדברים נוקבים ויורדים עד לתהום וד"ל.

אין הכשר על שום פאה. כי אין זה הכשר ברי"ש, אלא הכשל בלמ"ד, מכשול גדול ועצום. וכל פירצה שאינה מן הגדולים, אינה פירצה. לא ניתן לטהר את השרץ הזה, לא למחצה ולא לשליש ולא לרביע. אם הרבנים מתירים שרץ קטן, ציבור שדעתן קלות עליהן מתיר שרצים גדולים ואיומים, ואין מי שיוכל אז לומר הִקְף. ואחרי הראש, נגרר כל הגוף. כי כיון שקישטה את ראשה, צריכה להתאים את הכל לכך, כאשר הורה הנסיון. והקולר תלוי בצוואר המקילים, ואנחנו את נפשנו היצלנו. כל זה מלבד שההתחכמות הנואלת לעוות את כוונת התורה, היא בעצמה עוון חמור מאד, כידוע.

קריאתנו מלב דואב וזועק, לכלל בנות ישראל הכשרות והצנועות, בנות אמותינו הצדקניות שרה רבקה רחל ולאה ע"ה, לבלתי היגרר ולהפתות אחרי תרבות אומות העולם המקולקלות שהרסו והחריבו את כל הקדושה. לזכור ולהזכיר **כי הצניעות היא יסוד היסודות של האשה**. על כל אבר ואבר שהיה הקב"ה בורא בה, היה אומר, תהי אשה צנועה, תהי צנועה.

אחיותינו היקרות. זכוכנה מנהג אמותנו הקדושות הכבודות והצנועות מדורי דורות, אשר לבושן וכל הליכותיהן היו **בשיא הצניעות**. על הראש שניים או שלושה כסויים ומטפחות, אפילו בבית, שמא חלילה תתגלה שערה אחת. וכך זכו וגידלו משפחות לתפארת. ובזמנינו לכל הפחות כשאשה יוצאת מן הבית, תשים שני כסויים על ראשה. אבל פאה נכרית, לא תיראה ולא תימצא בגבולינו, ח"ו.

יהי רצון מלפני המקום ב"ה שנוכח לעבור בשלום את הנסיונות הקשים של דורנו, להתחזק במצוה הגדולה הזו, ויתקיים בנו בדרך רמז מקרא שכתוב **ה' עוז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק**. דהיינו שביום מלחמת גוג ומגוג, שתהיה עם נשק איום ונורא, יסוכך הקב"ה על ראשו בזכות כיסוי הראש הצנוע. ודעו וראו כי בנפשנו הדבר.

וצריכים לתקן גם שאר פרצות, כגון מחיצות נאותות להפרדה בשמחות, להקפיד שלא תהיה תערובת גברים ונשים אפילו בשעת החופה, לא להשמיע שירים פראיים, ושירת משוררים פסולים ומשוקצים, להימנע ממלבושי פריצות, וכהנה וכהנה. והיה מחנינו קדוש. וכשם שבזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, כן יהי רצון שנוכח להיגאל בקרוב גאולת עולם.

הכותב והחותם למען כבוד שמו יתברך שחותמו אמת, **מצפה לישועת ה'**

הצב"י **יצחק בן כמ"ו** (נחום) נסים **רצאבי יצ"ו**.